

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СВІТОГЛЯДУ
ТА ОСНОВ ГАРМОНІЙНОГО СВІТОСПРИЙМАННЯ
У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала: студентка 2 курсу 231 групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної
програми Дошкільна освіта
Дрозд Світлана Вікторівна

Керівник к.пед.н., доцент Коткова В.В.
Рецензент к.пед.н., доцент Сидоренко Н.І.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СВІТОГЛЯДУ	
ТА ОСНОВ СВІТОСПРИЙМАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО	
ВІКУ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ	
1.1. Теоретичні основи формування елементів світогляду та основ світосприймання дошкільників	7
1.2. Психолого-педагогічні особливості формування елементів світогляду.....	16
1.3. Особливості формування основ гармонійного світосприймання дітей дошкільного віку.....	28
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ	
СВІТОГЛЯДУ ТА ОСНОВ ГАРМОНІЙНОГО СВІТОСПРИЙМАННЯ	
У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	
2.1. Визначення рівнів соціалізації дітей дошкільного віку.....	35
2.2. Педагогічні умови формування елементів світогляду та основ гармонійного світосприймання.....	47
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТКИ	
Додаток А. Інструкція до тесту “Дерево”.....	60
Додаток Б.Інструкція до тесту “Я і моя сім’я”.....	64
Додаток В. Інструкція до тесту “Я – вихованець дитячого закладу”.....	67
Додаток Г. Протокол до методики „Який Я?”.....	72
Додаток Д. Кодекс академічної доброчесності	73
Додаток Е. Довідка про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна стратегія суспільного розвитку України вимагає реформування освітянської галузі, формування високоосвічених і національно свідомих громадян.

Національна доктрина розвитку освіти передбачає зростання соціальної ролі особистості, активізацію на цій основі її інтелектуального і творчого потенціалу [34]. У Базовому компоненті дошкільної освіти, що містить норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, передбачається формування основ соціальної адаптації та життєвої компетентності дитини, виховання елементів природодоцільного світогляду, розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля. Тому основним завданням сучасної педагогіки є соціалізація особистості – надання допомоги дитині у процесі засвоєння соціального досвіду шляхом входження у суспільне середовище, систему соціальних зв'язків, а також оволодіння умінням відтворювати соціальні зв'язки у процесі активної діяльності.

Проблема активного входження особистості у суспільство була предметом досліджень ще філософів античності. З розвитком суспільства вона не втратила своєї актуальності, навпаки, стала різнобічнішою, набула глибшого змісту.

У практиці сучасних наукових досліджень проблема соціалізації особистості розглядається у кількох напрямках:

а) формування особистості, яка засвоює національні традиції, звичаї, норми моралі свого народу, яка здатна виконувати функції громадянина держави;

б) формування особистості, яка використовує засвоєний соціальний досвід у своїй практичній діяльності як конкретне "я".

У дослідженнях спостерігається спроба пояснити закономірності взаємозв'язку цих двох напрямків, що викликало необхідність дослідити

ефективність дії одного напрямку через інший.

Соціально-психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей характеризуються у дослідженнях К. Абульханової-Славської, Л.І. Божович, Л.С. Виготського, І.С. Кона, О.М. Леонтьєва, А.В. Петровського, Т.А. Репіної та ін. Пошуку гармонії розвитку дитини у природному та соціальному середовищі присвятив свою педагогічну діяльність В.О. Сухомлинський. Природне середовище, зазначав він, є джерелом емоційного та інтелектуального розвитку особистості, що сприяє позитивному перебігу процесу соціалізації. Особливості соціалізації дітей в сім'ї вивчали О.Л. Кононко, А.І. Конончук, Л.Н. Павлова, Л.М. Проколієнко, А.Г. Хрипкова та ін.

Вивчення філософської, соціологічної, педагогічної, психологічної літератури дозволяє зробити висновок, що проблема соціалізації людини досліджується досить широко. У той же час і в науково-методичній літературі, і в практиці не існує однозначного розуміння сутності процесу соціалізації дітей дошкільного віку, зокрема формування гармонійного світосприймання та елементів світогляду: системи знань, суспільних цінностей, соціальних норм, спрямованих на позитивні ідеали, розвиток мрійливості тощо.

Актуальність і практична спрямованість проблеми, її недостатня розробленість у педагогічній науці зумовили вибір теми дослідження: «Особливості формування елементів світогляду та основ гармонійного світосприймання у дітей дошкільного віку».

Об'єкт дослідження – процес соціалізації дитини дошкільного віку в умовах діяльності закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування елементів світогляду та основ гармонійного світосприймання в дітей дошкільного віку.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування елементів світогляду та основ гармонійного світосприймання

дітей дошкільного віку, діагностувати рівні соціалізації дошкільників.

Завдання дослідження:

- 1) визначити теоретичні основи формування елементів світогляду та основ світосприймання дошкільників;
- 2) проаналізувати особливості формування елементів світогляду дітей дошкільного віку;
- 3) визначити рівні соціалізації дітей дошкільного віку;
- 4) обґрунтувати педагогічні умови формування елементів світогляду та основ гармонійного світосприймання дошкільників.

Для розв'язання визначених дослідницьких завдань використані **методи дослідження:**

- 1) теоретичні – аналіз, порівняння, узагальнення даних з проблеми дослідження на основі вивчення педагогічної, психологічної та навчально-методичної літератури;
- 2) емпіричні – спостереження за навчально-виховним процесом у ЗДО; вивчення досвіду застосування форм і методів соціалізації у закладах дошкільної освіти; узагальнення передового педагогічного досвіду; методи соціологічного обстеження (бесіди з вихователями, батьками, дітьми,); діагностичне тестування.

Експериментальна база. Дослідження проводилося на базі ясла-садка №3 Сонечко Олешківської міської ради.

Практичне значення дослідження визначається тим, що підібрано систему занять, завдань та ігор, спрямованих на формування у дітей дошкільного віку елементів світогляду та основ гармонійного світосприймання, а також завдання і методики діагностування рівнів сформованості соціалізації дошкільника. Результати дослідження можуть бути використані в практичній роботі вихователів закладів дошкільної освіти, у процесі педагогічної практики студентів зі спеціальності «Дошкільна освіта».

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження

відображені у статті «Основи комп'ютерної грамотності дітей дошкільного віку» у збірнику тез X Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Сучасний рух науки», 2-3 квітня 2020 року (м. Дніпро).

Структура роботи. Наукове дослідження складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СВІТОГЛЯДУ ТА ОСНОВ СВІТОСПРИЙМАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

1.1. Теоретичні основи формування елементів світогляду та основ світосприймання дошкільників

Гармонія, гармонійність (у перекладі з грецької мови означає – злагодженість, зв'язок, стрункність) – внутрішня і зовнішня упорядкованість, узгодженість, цілісність явищ і процесів [54, с.63].

Можна зробити висновок, що для повноцінного соціального розвитку дитини треба правильно організувати світосприймання дитини, щоб вона отримувала різноманітну інформацію про навколишній світ, уміла гармонійно сприймати та насолоджуватися його красою.

Першою картиною світу для людини є картина світу чуттєвого сприймання. Світ поданий тут у показниках органів чуття. Однак, спочатку антропоморфний характер цієї картини безпосередньо не усвідомлюється людиною, тому що відчуття із зовнішніх органів чуття об'єктивовані і виступають у свідомості не як відчуття (тобто дещо суб'єктивне), а як чуттєві якості зовнішнього світу, як дещо існуюче незалежно від людини (різні кольори зовнішніх предметів, їх запахи тощо). Така чуттєва картина світу, її інтерпретація, яка формується на початку індивідуального життя людини, лежить в основі повсякденної свідомості [1, с.15].

Проаналізувавши теоретичну літературу з філософії, можна зробити висновок, що найчастіше зустрічається така точка зору: світосприймання та світовідчуття – поняття пов'язані з чуттєвим ступенем пізнання, з психологічними і соціально-психологічними особливостями відображення світу. Вони відображаються у певній спрямованості психіки, у певному настрої, у оптимізмі чи песимізмі, як домінуючих емоційних станах індивідуальної та суспільної свідомості [49, с.25].

Також існує більш вузьке визначення поняття “світосприймання” – це

рівень світогляду, до якого відносять досвід формування пізнавальних уявлень про світ з використанням наочних образів (сприйняття) [57, с.3].

У такому визначенні поняття “світосприймання” дорівнюється поняттю “сприймання”. Зокрема, психологи визначають, що: сприймання – це конкретно-чуттєвий образ предметів і явищ дійсності, який виникає при їхній безпосередній дії на органи чуття людини [38, с.266]. Інші стверджують, що сприймання – цілісне відображення предметів, ситуацій, подій, яке виникає при безпосередньому впливі фізичних подразників на рецептори органів чуття.

Але на нашу думку більш конкретно характеризує поняття “світосприймання” таке визначення: світосприймання дає цілісний образ речей, одержаний на основі виділення і об’єднання різних відчуттів [58, с.464].

Світосприймання – це образ світу. Світ даний людині у світосприйнятті як цілком предметна реальність, певним чином зорганізована й упорядкована. Світосприймання є компонентом світогляду [37, с.78]. Стає очевидним, що для соціалізації особистості особливе значення має сформованість її світогляду. Так, І.С. Кон зазначає: “Щоб жити і успішно функціонувати у надзвичайно мобільному і динамічному суспільстві індивід повинен володіти двома протилежно спрямованими переліками якостей. По-перше, він повинен володіти стійким, твердим ядром особистості, світоглядом, соціальними і моральними переконаннями. Інакше, на кожному крутому витку історії – а їх у його житті буде достатньо – він буде, образно говорячи, розпадатися на складові частини або реагувати на виклик історії невротично. По-друге, він повинен володіти високою психологічною мобільністю, гнучкістю, здатністю засвоювати і перероблювати нову інформацію і створювати дещо нове. Без цього особистість обов’язково відстає від ходу історії і стає тягарем суспільного прогресу” [23, с.20].

Донедавна більшість філософів вважали, що світогляд – це певна

система поглядів людини на світ у цілому і на своє місце в ньому. Однак у сучасних умовах актуальним є визначення В.І. Шинкарука, який відзначає, що світогляд – одна з суспільно вироблених форм відображення дійсності у свідомості людини, його особливість полягає в тому, що він відображає дійсність в її цілісності, як природно-суспільний світ життя і діяльності людини.

Термін “світогляд” вперше, як вважає більшість філософів, почав використовуватись у німецькій філософській літературі в кінці XVIII – на початку XIX століття, звідки і був запозичений іншими мовами [39, с.45].

Але ще Секст Емпірик – представник античного скептицизму (кінець II – початок III ст.) – використовує це поняття у роботі “Три кнепи Пірронових положень”. Восьмий розділ цієї роботи називається так: “Чи мають скептики світогляд?”. Відповідаючи на це питання, автор пояснює, що під світоглядом треба розуміти спосіб міркування, який указує нам на необхідність жити за вказівками батьків, за законами людей і за власними почуттями. Цікаво, що скептицизм розглядає світогляд не як суму знань, а як принципи життєдіяльності особистості, які соціально зумовлені. Також відзначається взаємозв’язок світу явищ, соціальних норм і емоційного ставлення до всього оточуючого [11, с.19].

У наші часи ми розуміємо світогляд як синтетичну форму вияву духовного життя людей, своєрідний спосіб відтворення відношення “людина-світ”. Щоб бути ствердженою в тих чи інших формах ставлення до світу, людина потребує сполучення зі світом в усій його цілісності, в єдності дійсного та можливого, теперішнього, минулого та майбутнього. Саме з одвічно притаманної людині незгоди вбачати в частині світу світ загалом і виникає потреба добудовувати світ у собі. У такий спосіб і виникає світогляд.

Світогляд становить собою деякий образ світу, але також і певну проєкцію на світ людських переживань, прагнень і очікувань. Він є не стільки відтворенням світу як такого, скільки мобілізаційною програмою

щодо включення людини у стосунки зі світом. Наявність у світогляді цього настановчого, спрямовуючого начала надає йому духовно-практичного характеру. Вироблені на ґрунті знання образ світу й самообраз людини коригуються, а то й трансформуються у межах світогляду завдяки оцінкам і цілісним установкам, найзагальнішими з яких є принципи. Тому світоглядне узагальнення, яке надає завершеності й цілісності світоглядній моделі світу, є мисленням не за логікою об'єктивного знання, а за логікою постулатів і принципів. Таким чином, світогляд є здійснюваний у процесі духовно-практичного освоєння світу перетин і певне злиття образу світу, самообразу людини, її самопроекції на світ і самовизначення у світі. Це надає йому рис людської самосвідомості. Але, на відміну від індивідуальної або групової самосвідомості, які легко піддаються впливам з боку життєвих ситуацій, світогляд є досить стійким утворенням. Це самосвідомість людини, стало зорієнтованої у світі. Але сталості й міцності позиції людини у світі надає взаємодія з іншими людьми, її включення до світу соціального. Отож світогляд є суспільна форма самосвідомості людини [37, с.75].

У філософській літературі має місце і така точка зору, яка під світоглядом особистості розуміє все без виключення багатство її духовного світу. Світогляд у широкому значенні слова включає в себе сукупність усіх поглядів людини на оточуючий світ, філософські, суспільно-політичні, естетичні, етичні, наукові погляди тощо [56, с.219].

Світогляд – сукупність принципів, поглядів і переконань, які визначають спрямованість діяльності і ставлення до дійсності окремої людини, соціальної групи, класу або суспільства в цілому [56, с.247].

Необхідно підкреслити, що визначати світогляд лише як явище, що відноситься переважно до галузі природничонаукового пізнання, неправомірно. Правомірні такі визначення світогляду, у яких на перший план висуваються саме соціальні сторони світогляду.

У нашому дослідженні ми будемо спиратися на таке визначення

світогляду – це форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому [54, с.299].

Щоб мати конкретні уявлення, тим паче повне знання про будь-який об'єкт, треба знати його структуру.

Існують різні точки зору науковців щодо структури світогляду. Інтегративний характер світогляду передбачає складну його структуру, наявність у ньому різноманітних шарів і рівнів, з-поміж яких насамперед вирізняються емоційно-психологічний рівень (світовідчуття), пізнавально-інтелектуальний (світорозуміння). Іноді вирізняють такий рівень, як світосприймання, до якого відносять досвід формування пізнавальних уявлень про світ із використанням наочних образів (сприйнять) [55, с.17].

До структури світогляду дослідники відносять знання, переконання, ідеали, зазначаючи, що останні відіграють роль принципів діяльності індивіда. Тим самим принципи діяльності ніби виводяться за межі світогляду особистості. Принципи діяльності треба вважати ядром світогляду особистості, основою (*principium* – лат. – основа, першоджерело) поведінки. Про характер і ступінь розвитку світогляду особистості можна говорити лише на основі аналізу діяльності людини, її мотивів і мети. При цьому мотиви стоять на початку діяльності, мета попереду, а принципи – це ті правила, які визначають вид діяльності для досягнення поставленої мети [11, с.22].

Водночас багато спеціалістів провідним елементом світогляду визначають саме принцип. Зокрема, В.А. Окружко зазначає, що світоглядна система – це не часткові знання, не закони, навіть не сума їх, а принципи, тобто висновки із законів, їх тлумачення. А.А. Ігнатов відмічає, що перша особливість світогляду – використання вищих філософських принципів під час осмислення і систематизації результатів пізнання. А.Г. Спіркін підкреслює, що знання про світ перетворюються у світогляді

на загальні принципи дії у відповідності з найзагальнішими законами буття [49, с.49].

Так, А.А. Радугін у структурі світогляду виділяє такі основні компоненти:

1) пізнавальний компонент, що базується на узагальнених знаннях – повсякденні, професійні, наукові тощо;

2) ціннісно-нормативний компонент, що включає цінності, ідеали, переконання, вірування, норми, директивні дії тощо;

3) морально-вольовий компонент, що реалізує знання, цінності і норми у практичних діях, які спрямовані на емоційно-вольове освоєння, перетворення їх в особистісні погляди, переконання, вірування, а також вироблення певної психологічної установки на готовність діяти; формування цієї установки здійснюється в складовій емоційно-вольового компонента світогляду;

4) практичний компонент, що передбачає реальну готовність людини до певного типу поведінки в конкретних умовах [44, с.10].

Аналізуючи типи структур світогляду, В.І. Свідерський виділяє такі, що: 1) характеризують взаємозв'язок існуючих станів; 2) характерні для взаємозв'язку станів, які змінюються. Перші – це екстенсивні структури, другі – інтенсивні, оскільки за вихідний елемент структури можна прийняти різні явища духовного життя [39, с.28].

У світогляді також виділяють ряд структур, зокрема:

1) генетична структура, тобто взаємозв'язок елементів світогляду за характером відображення об'єктивної реальності, принципів, законів, поглядів, теорій;

2) ідеологічна структура, тобто взаємозв'язок елементів світогляду в їх відображенні інтересів соціальних груп, які виступають в якості суб'єкта – носія того чи іншого світогляду; 3) аксиологічна структура – взаємозв'язок елементів на основі ціннісних відношень [47].

Виходячи з того, що структури поділяються на екстенсивні та

інтенсивні, правомірно до перших віднести генетичну, гносеологічну, аксиологічну структури, до других – хронологічну та ідеологічну [39, с.47].

На наш погляд, найбільш вдалою є структура світогляду, запропонована філософом В.Г. Нестеренком, за якою світогляд має різні структурні виміри, зокрема компонентну, рівневу й функціональну структури.

Компонентну структуру світогляду утворюють різні притаманні людині форми духовного осягнення світу. Це і почуття, і знання, і цінності та оцінка, і різного роду приписи, і настанови, нарешті переконання. Складовими світогляду їх робить те, що вони усі разом у своєму поєднанні здійснюють акт самоусвідомлення залученості людини до світу. Саме у межах світогляду й відкривається недостатність знання у процесі духовного відтворення цілісності світу. Знання як таке немає у собі імпульсу до самозавершеності. Воно принципово відкрите у своєму самозростанні, завжди приховує у собі деяку невизначеність, можливість подальшого, його доповнення. Проте для визначення своєї позиції у світі людина й не потребує об'єктивного й точного знання – розгалуженого, перевірюваного, доказового.

Цінність є дуже важливою складовою світогляду. Завдяки їй світогляд у своєму реальному функціюванні набирає духовно-практичного характеру. Будь-які вияви реального світу входять до духовного світу людини, підлягаючи попередньо певним оцінкам. Вони немовби проходять випробування на відповідність притаманним конкретній людині уявленням про добро та зло, прекрасне та потворне, істинне та хибне, справедливе та несправедливе. Отже, цінності певним чином членують світ, дають йому смисловий лад і тим самим полегшують орієнтацію людини у світі. За своєю природою цінності є протилежними. Кожній цінності відповідає антицінність: добру – зло, істині – хибність [37, с.80].

Рівнева структура світогляду за своєю організацією може бути поділена на світовідчуття, світосприймання й світорозуміння.

Світовідчуття – це найбезпосередніший за змістом спосіб ствердження світогляду. Світ і ставлення до нього людини відтворюються тут у чуттєво-емоційній формі. Світовідчуття – це передусім переживання й оцінка, зверненні не до окремих явищ або ситуацій, а до світу загалом й до загальної позиції людини в ньому. Коли світовідчуття за своїми ознаками є загалом позитивним, ми визначаємо сформований на його ґрунті світогляд, як оптимістичний, коли ж ні – як песимістичний. Можливе й нейтральне за своїм характером світовідчуття. Характер світовідчуття багато в чому визначає зміст, спрямування і спосіб упорядкування ідей, притаманних відповідному світогляду. Сам же характер світовідчуття задається досвідом. Й вирішальне значення має те, чи є досвід успіхів або невдач, переможних звершень або бід і страждань [46]. Таким чином, світовідчуття виявляє передусім ставлення людини до світу.

Більш конкретно, вже як такий, що є доступним “огляду”, світ постає на рівні світосприйняття. Світ даний людині у світосприйманні як цілком предметна реальність, певним чином зорганізована й упорядкована. На цьому рівні організації світогляду переважають різного типу знання й просторово-часові уявлення про світ, які, сполучаючись і синтезуючись, дають у результаті цілісний образ світу.

Власне світосприймання – це й є образ світу. Це духовне утворення більш конкретне, ніж світовідчуття. Подальшої своєї конкретизації світосприймання дістає на більш високому рівні організації світоглядного змісту, на рівні світорозуміння. Тут образ світу набуває рис картини світу. Відповідно до типу світогляду, у межах якого і засобами якого вона здійснюється, картина світу може бути міфологічною або релігійною, буденною або філософською, художньою або науковою. Але в усіх випадках вона відрізняється від образу світу тим, що містить у собі пояснення. Воно стосується насамперед самого світу: його походження, способу його існування. Поясненню підлягає і будова світу, й характер взаємозв'язку його складових, і сенс подій, що в ньому відбуваються. У

цьому знаходить людина ґрунт для мотивів своїх вчинків, для розбудови своєї життєвої стратегії. Світорозуміння є тісним поєднанням світопояснення і світотлумачення [51].

Споріднює світовідчуття, світосприймання і світорозуміння сама духовно-практична природа світогляду, яка набирає свого концентрованого вияву у такій його загальній функціональній ознаці, як світоперетворення. Реально доступний людині світ завжди не задовольняє її. Внаслідок цього світ подвоюється для неї на реальний та бажаний. Поєднання дійсного і бажаного, надання бажаному рис дійсності і осяяння існуючого енергією наших жадань та очікувань – це необхідна умова ствердження в людині цілісності світу. Й здійснюється це саме завдяки світоперетворюючій дії світогляду. Світоперетворення відбувається тут у духовних формах, насамперед у формі духовних почуттів.

На ґрунті духовних почуттів зростають такі сутнісні категорії, як віра, ідеал, надія, мрія, мета. Вони найбільшою мірою втілюють у собі світоперетворюючі можливості світогляду, отже складають його *функціональну структуру*.

Мрія – це перенесення себе за допомогою уяви у світ можливого. Це не обов'язково майбутнє, але може бути й минуле. Мрія – це спосіб уявного освоєння світу можливостей, сприйняття їх у світі бажаного. Те, що народна творчість і професійне мистецтво сповнені мрійливими картинами, уявними образами бажаного, свідчить про істотність мрії як ознаки духовного світу окремої людини й цілих людських спільнот.

Надія – це мрія, у здійсненні якої людина повірила. Коли мрію, що легко переносить над світом можливого, спинити й утримати на якійсь одній можливості та омріяти здійснення її як конче необхідне, тоді у нас буде надія. Надія невід'ємна властивість будь-якого світогляду й загальний принцип практичного здійснення людського життя.

Ідеал – це поняття про щось досконале, найвища мета, яка визначає прагнення і поведінку окремої людини, групи, класу, суспільства.

Матеріальною основою ідеала є випереджуючий і плануючий характер установок. Організація кори дозволяє створювати у мозку на основі емпіричного досвіду картину майбутнього, тобто модель того, чого ще немає, але що повинно бути. Це можливо тому, що в центральній нервовій системі сформована здатність до випереджуваної дії збудженості всієї системи відображення. Така екстраполяція тісно пов'язана з кількістю інформації у вигляді фіксованих установок і з апаратом оцінки, тому що для того, щоб мати повне уявлення про щось досконале, треба його оцінити, виходячи з емпіричного досвіду. Ідеал – це теж знання, але знання про майбутнє [3, с.88].

Отже, теоретичний аналіз проблеми соціалізації показав, що формування елементів світогляду (системи знань, цінностей, соціальних норм тощо) дітей дошкільного віку сприяє успішній соціалізації та формуванню у них основ гармонійного світосприймання.

Світосприймання дає цілісний образ речей, одержаний на основі виділення і об'єднання різних відчуттів. Світогляд – це форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому. Світогляд має компонентну (почуття, знання, цінності, переконання), рівневу (світовідчуття, світосприймання й світорозуміння), функціональну (мрія, надія, ідеал) структури.

1.2. Психолого-педагогічні особливості формування елементів світогляду

Про значення перших років життя говорив видатний педагог К.Д. Ушинський: “Характер людини в значній мірі формується в перші роки її життя, і те, що закладається в характер протягом перших років життя, - стає другою натурою людини... Усе, що засвоюється людиною потім, ніколи не має тієї глибини, якою відрізняється усе засвоєне у дитячі

роки” [30, с.6].

У нашій роботі ми орієнтуємося на вікову періодизацію, запропоновану Л.С. Виготським, зокрема дитинство він поділяє на періоди:

- немовля (від 0 до 12-14 міс.);
- ранній вік (від 1 до 3 років);
- дошкільний вік (від 3 до 6-7 років) [31, с.20].

Також враховуємо вікову періодизацію, розроблену Л.І. Божович за такими критеріями, як соціальна ситуація розвитку, новоутворення особистості.

1. Немовля (від народження до року). Дитина характеризується безпорадністю, її діяльність опосередкована дорослими. Центральне новоутворення – афективні уявлення.

2. Раннє дитинство (від 1 до 3-х років). Дитина більш самостійна. Розуміє вимоги дорослих. Формується система “Я”. Виникає потреба у самоствердженні.

3. Дошкільне дитинство (від 3 до 7 років). З’являється внутрішня позиція у дитини. Виникає потреба у новій життєвій позиції [50, с.8-9].

Розглянемо етапи дитинства як найважливіші періоди життя людини, що в значній мірі визначають подальший розвиток особистості, а також систематизуємо знання закономірностей вікового розвитку, виділимо новоутворення кожного вікового етапа, щоб з’ясувати механізми входження дитини-дошкільника у суспільство дорослих, з метою полегшення і успішного проведення процесу соціалізації особистості.

Л.С. Виготський відмічає два головних моменти в новоутворенні цього періоду. По-перше, життя дитини стає індивідуальним існуванням, яке є складовою соціального життя дорослих, що оточують дитину. Другий момент полягає у тому, що таке індивідуальне життя, яке є першою примітивною формою буття дитини як соціального існування, разом з тим є психічним життям, тому що лише психічне життя може бути частиною

соціального життя людей , що оточують дитину [14, с.269].

Більшість сучасних дослідників визначають два основних положення: 1) новонароджений володіє на примітивній основі елементами психічного життя; 2) таке психічне життя має своєрідний характер [2; 12].

Існує три суттєвих моменти, які характеризують своєрідність психічного життя новонародженого. Перший полягає у виключній перевазі недиференційованих, злитих переживань, які є сплавом потягу, афекту і відчуття. Другий момент характеризує психіку новонародженого як не відокремлюючу себе і свої переживання від сприйняття об'єктивних речей, яка ще не диференціює соціальні і фізичні об'єкти. Третій момент полягає у тому, що сприймання новонародженого є невідокремлене враження від ситуації в цілому, де не тільки не виділені окремі об'єктивні моменти ситуації, але ще не диференційовані елементи сприймання і почуття [33, с.38-49].

Психічний розвиток у цей період відбувається під впливом зовнішніх вражень, які отримує дитина. Необхідною умовою формального розвитку мозку в період новонародженості є вправи органів чуття (аналізаторів), надходження у мозок різноманітних сигналів із зовнішнього світу. Джерелом і організатором зорових і слухових вражень, які необхідні для нормального розвитку нервової системи і органів чуття дитини стає дорослий. Він підносить до обличчя дитини предмети, нахиляється над дитиною, розмовляє з нею, тим самим активізує її орієнтовочні реакції [51].

На думку видатного психолога Л.С. Виготського (і цієї думки притримується сучасна психологія) для визначення тривалості періоду новонародженості потрібно скористатися тими даними, які характеризують психічний і соціальний стан дитини.

Поява посмішки, як першої специфічної реакції дитини на людський голос, виникнення комплексу пожвавлення, є межею між періодами новонародженості і немовля [14, с.269]. Такі перші соціальні прояви можна

спостерігати на 1-му, 2-му місяці життя.

Початок періоду немовля співпадає з закінченням кризи новонародженості. Це припадає на 2-3-й місяці життя дитини.

Немовля характеризують дві основні сторони відношення до світу – це сприймання і поведінка. Дослідження сенсорних і моторних функцій у новонародженого і у немовля показали, що сприймання і поведінка нерозривно пов'язані між собою. Сприймання немовля, як і моторика, характеризуються цілісністю, їх розвиток відбувається від сприймання цілого до сприймання частин, від сприймання ситуації до сприймання окремих моментів. Дослідження показують, що виділення будь-яких самостійних і відокремлених сприймань є продуктом більш пізнього розвитку [29, с.17].

Усі дослідження у психології показують, що початковим моментом у розвитку сприймання є не хаос окремих вражень, не механічний агрегат вражень, а цілісні, комплексні ситуації, структури, що насичені афектом, тобто сприймання і дія пов'язані через афект.

Л.С. Виготський сформулював суттєве положення про психічний розвиток немовля: він характеризується повною недиференційованістю окремих психічних функцій, виключним пануванням примітивних цілісних вражень, і може бути визначеним як система інстинктивного дозрівання, яка розвивається під впливом афектів і потягів [14, с.296].

З першого погляду може здаватися, що немовля – асоціальна істота. Дитина не володіє основним засобом соціального спілкування – людською мовою. Життя немовля цілком залежить від дорослого.

Дії, якими дитина оволодіває під керівництвом дорослого, створюють основу для психічного розвитку. Таким чином, починаючи з періоду немовля, існує закономірність психічного розвитку, яка полягає у тому, що психічні процеси і якості формуються у дитини в результаті впливу умов життя, виховання і навчання [61].

Залежність немовля від дорослого призводить до того, що

відношення дитини до дійсності і до самої себе завжди відбувається через призму відносин з іншою людиною. Тобто відношення дитини до дійсності з самого початку – соціальне відношення. У такому розумінні немовля можна назвати максимально соціальною істотою.

Специфічно соціальні враження і реакції виникають у дитини на другому місяці життя. Так доведено, що посмішка спочатку виявляється лише як соціальна реакція. За нею з'являються інші реакції, які говорять про специфічні соціальні прояви дитини. Між 1-м і 2-м місяцями дитина реагує посмішкою на звуки людського голосу. Вже на кінець 1-го місяця крик однієї дитини викликає крик у іншій.

У 2 міс. крик дитини затихає, якщо до неї хтось підійшов. У цей період у дитини з'являється велика кількість форм поведінки, за якими можна судити, що дитина вступає в соціальні взаємовідносини з тими дорослими, які за нею доглядають [2].

Ш. Бюлер відмічає два важливих фактора, які впливають на розвиток початкових форм соціальності:

- 1) об'єктивна потреба немовля у догляді і турботі навколишніх;
- 2) поведінка дорослого, що звернена до дитини.

Протягом першого року життя дитина досягає великих успіхів, оволодіваючи пересуванням у просторі і найпростішими діями з предметами. Дитина починає утримувати голівку, сидіти, повзати, приймати вертикальне положення, хватати предмети, маніпулювати ними [25].

Після періоду немовля починається новий етап розвитку дитини – раннє дитинство (від 1 року до 3-х років). У ранньому віці дитина вже не беспорядна істота, вона активна у своїх діях і в прагненні до спілкування з дорослими.

Перше, що характеризує свідомість дитини раннього віку, – виникнення єдності між сенсорними і моторними функціями, тобто за кожним сприйманням обов'язково виникає дія.

Л.С. Виготський відмічає дві особливості сприймання: 1) сприймання має афективний характер; 2) якщо сприймання є домінуючою функцією свідомості, то воно поставлене у максимально сприятливі умови розвитку [14, с.343].

У результаті спостережень з'ясовано, що пам'ять у дитини раннього віку проявляється завжди в активному сприйманні – у пізнанні. Мислення у цьому віці проявляється як наочне, як уміння встановити зв'язок, але в наочно даній ситуації [35, с.92-94]. Афекти також виявляються у момент наочного сприймання, якому підпорядковуються процеси уваги, пам'яті, мислення. Сприймання дитини протягом раннього віку тісно пов'язане з виконанням предметних дій. Дитина може визначити форму, величину, колір предметів, їх положення у просторі у тих випадках, коли це необхідно для виконання тієї або іншої дії. Знайомлячись з якостями різноманітних предметів – різними формами, кольорами, величинами, просторовими відношеннями – дитина накопичує запас уявлень про якості предметів, що дуже важливо для подальшого розумового розвитку [43, с.19].

На початку раннього дитинства з'являються дії, які можна вважати проявом мислення, – використання зв'язків між предметами для досягнення мети. Але подібні дії можливі лише у найпростіших випадках, коли предмети вже пов'язані між собою і залишається лише скористатися готовим зв'язком. Протягом цього вікового періоду дитина починає все ширше використовувати готові зв'язки і переходить до встановлення зв'язків між предметами [36].

Значне місце у розвитку мислення дітей раннього віку займає формування узагальнень – об'єднання предметів і дій, які мають схожі ознаки.

Основу для узагальнень створює засвоєння мови, оскільки значення слів, розумінню і використанню яких навчають дитину дорослі, завжди містять у собі узагальнення. Узагальнення, які формуються у дітей, мають

форму образів і використовуються у процесі наочно-образного вирішення завдань.

На третьому році життя в розумовому розвитку дитини відбуваються важливі зміни, які мають велике значення для подальшого оволодіння більш складними формами мислення і новими видами діяльності, – починає формуватися знакова функція свідомості. Знакова функція полягає у можливості використовувати один об'єкт як замітник іншого.

Таким чином, особливістю розвитку мислення в ранньому дитинстві є те, що різні його сторони – розвиток наочно-дійового і наочно-образного мислення, формування узагальнень, з одного боку, і засвоєння знакової функції свідомості – з іншого, поки що не пов'язані між собою. Лише у дошкільному віці ці сторони будуть взаємопов'язані, що створить основу для оволодіння більш складними формами мислення [33, с.67-74].

Зародження знакової функції є одночасно і зародженням уяви дитини, а також новою умовою розвитку пам'яті. Навчившись встановлювати зв'язки між предметом і його замітником, у дитини вперше з'являється можливість уявити собі те, про що їй розповідає дорослий, або те, що зображено на малюнку. Уява в ранньому віці перш за все відтворює те, що пропонується у словесному опису або на малюнку. Уява в цьому віці працює перш за все як механізм, а не як активна діяльність [26, с.50-52].

Розвиток пам'яті у цей період відбувається дуже інтенсивно. За перші три роки дитина засвоює дії, які орієнтують її в особистісній тілесній активності стосовно до самої себе і до навколишнього світа. У засвоєнні елементарного досвіду приймають участь рухова, емоційна і образна пам'ять. Домінує в цьому віці рухова і емоційна пам'ять. Дитина краще запам'ятовує свої рухи, дії, переживання. Пам'ять у ранньому віці цілком мимовільна: ніяких спеціальних дій з метою запам'ятати або згадати будь-що дитина не виконує [19].

Для запам'ятовування має значення частота повторення дій. Лише

дії, слова, способи спілкування, що повторюються і які реалізуються у соціальному середовищі, формують і підтримують враження, стають складовою довготривалої пам'яті. Соціальне життя трансформує пізнання через вплив таких посередників, як мова (знаки), зміст взаємодії суб'єкта з об'єктом (інтелектуальні цінності) і правила мислення та моральних норм, які забезпечують систему відносин.

Наступний етап розвитку дитини – це дошкільний вік (з 3 до 6-7 років). У дошкільному віці дитина все більше пізнає світ постійних речей, оволодіває вміннями використовувати все більшу кількість предметів за їх функційним призначенням, починає відчувати цілісне ставлення до навколишнього предметного світу, відкриває для себе певну відносність постійності речей. При цьому дитина починає усвідомлювати двояку природу рукотворного світу: постійність функційного призначення речей і відносність цієї постійності.

У спілкуванні з дорослими і однолітками дитина поступово навчається рефлексії на іншу дитину. У цей період через відношення з дорослими інтенсивно розвивається здібність до ідентифікації з людьми, а також з казковими та уявними персонажами, іграшками, зображеннями.

У цьому віці продовжується активне оволодіння власним тілом (координацією рухів і дій, формуванням образу тіла і цілісного відношення до нього), починає цікавитися тілесною конструкцією людини, в тому числі і статевими відмінностями, що сприяють розвитку статевої ідентифікації [9].

У віці від 3 до 6-7 років самосвідомість дитини настільки розвивається, що це дає підстави говорити про дитячу особистість [61, с.46].

У цей період інтенсивно розвивається мовлення; наочно-образне, наочно-дійове мислення; уява і пам'ять.

Період дошкільного дитинства є періодом інтенсивного сенсорного розвитку дитини – вдосконалення її орієнтування в зовнішніх якостях і

відношення предметів і явищ, у просторі і часі. Сенсорний розвиток дошкільника включає два взаємопов'язаних компоненти – засвоєння уявлень про різноманітні якості і відношення предметів і явищ та оволодіння новими діями сприймання, які дозволяють більш конкретно і повно сприймати навколишній світ [59].

Засвоєння сенсорних, як і формування будь-яких уявлень про якості предметів, відбувається в результаті дій сприймання, спрямованих на обстеження форми, кольору, величини та інших якостей і відношень, які повинні отримати значення зразків. Крім того необхідно, щоб дитина виділяла ті основні якості, які застосовуються як еталон. Умови для оволодіння загальноприйнятими еталонами створюються у продуктивних видах діяльності.

Послідовне ознайомлення дітей з різними видами сенсорних еталонів і їх систематизація – одне із основних завдань сенсорного виховання дошкільників. Засвоєння сенсорних еталонів – лише одна із сторін розвитку орієнтування дитини у якостях предметів. Друга сторона – це удосконалення дій сприймання, що має в своїй основі певну закономірність – перетворення зовнішніх орієнтувальних дій у дії сприймання.

Протягом дошкільного дитинства формуються три основних види дій сприймання: дії ідентифікації, дії співвіднесення з еталоном і моделюючі дії. Різниця між цими діями визначається відмінностями у співвідношенні між якостями предметів, що сприймаються, і тими еталонами, за допомогою яких ці якості визначаються. Навчання діям сприймання, так як і ознайомлення з сенсорними еталонами, проводять у зв'язку з навчанням дітей продуктивним видам діяльності, що збагачує ці види діяльності [24, с.83].

Основу розвитку мислення складає формування і вдосконалення дій мислення. Від того, якими розумовими діями володіє дитина, залежить, які знання вона може засвоїти і як вона може ними скористатись. Оволодіння

діями мислення у дошкільному віці відбувається за законом засвоєння й інтеріоризації зовнішніх орієнтувальних дій. У залежності від того, які ці зовнішні дії і як відбувається їх інтеріоризація, дії мислення дитини набувають або форму дій з образами, або форму дій зі знаками – словами, числами тощо [18, с.28].

Увага, пам'ять і уява у дошкільному віці мають схожість у розвитку. Якщо в ранньому дитинстві виділяють особливі форми орієнтувальних дій, які можна визначити як дії сприймання і мислення, а в дошкільному віці такі дії безперервно удосконалюються, то увага, пам'ять і уява тривалий час не набувають самостійності [60, с.15].

На початку дошкільного віку (3-4 роки) ще відсутні процеси пам'яті як спеціальні дії, які спрямовані на запам'ятовування та пригадування. Ці процеси здійснюються ненавмисно, без вольових актів. Дитина 3-4 років запам'ятовує і пригадує в основному зв'язки, які утворились у неї на основі просторової або часової суміжності об'єктів і явищ. Причому згадування відбувається у формі впізнання предметів і явищ, які раніше сприймалися.

Експериментальні дані показують, що діти цього віку можуть відтворити у середньому не більше 4 предметів або їх зображень із 10-15 предметів, які вони сприймали (П.І. Зінченко, Н.А. Корнієнко) [20, с.176].

У середньому дошкільному віці (5 років) у дитини з'являються і починають розвиватися процеси довільного запам'ятовування і згадування. Потрібно зазначити, що найважливішою особливістю в розвитку пізнавальної сфери дошкільника є те, що в цьому віці формується нова система функцій дитини, яка характеризується тим, що в центр свідомості ставиться пам'ять. Пам'ять у дошкільному віці грає домінуючу роль [33, с.183].

Перші прояви уяви спостерігаються у дитини наприкінці другого і початку третього року життя, коли в неї є вже певні фізіологічні та психічні передумови для створення образів об'єктів, яких вона не

сприймала.

Особливості уяви дошкільника мають свою фізіологічну основу. Яскравість, жвавність виникнення образів тісно пов'язана з перевагою першої сигнальної системи у вищій нервовій діяльності дітей цього віку.

Жвавність уяви дітей виявляється в тому, як вони перевтілюються в інших істот. Про це свідчать переживання дітей, які виникають при сприйманні ними казок, малюнків, вистав. Ось чому, дбаючи про соціальне становлення дитини, дорослі повинні бути розбірливими у виборі книжок для читання, а також бути обережними в розмовах, які ведуться у присутності дітей [17, с.27].

У розвитку уяви дошкільника мова стає не лише джерелом даних, необхідних для створення багатьох і різноманітних нових образів, а й засобом об'єктивації створюваних образів, засобом спрямування роботи уяви, підкорення її певному завданню. У процесі уяви старших дошкільників велику роль починає відігравати загальний задум, словесно сформульований вихователем або колективом дітей, які беруть участь у грі [48, с.18]. Одне з головних завдань вихователя – це розвиток творчої уяви.

Формування основ гармонійного світосприймання дитини відбувається спочатку в процесі спілкування з матір'ю. Називаючи навколишні предмети, звертаючись до дитини, мати поступово вводить її у навколишній світ, навчає орієнтуватися в ньому, усвідомлювати своє місце у світі. Дитина у процесі свого розвитку реагує на слова в перші шість-сім місяців, але оволодівати розмовною мовою починає на другому-третьому році життя. На перших етапах розвитку мова є засобом комунікації з оточуючими, наступний етап – це розвиток мови як засобу свідомого контролю поведінки [11, с.58].

За ступенем розвитку мови можна визначити рівень розвитку особистості дитини, але при цьому треба враховувати ступінь єдності або розходження внутрішньої і зовнішньої мови і їх реалізацію у цілеспрямованій поведінці. До 3-х років, за даними спеціалістів, більшість

дітей розуміє слова, якими вони будуть користуватися [41].

Від рівня розвитку мови залежить рівень розвитку інтелекта. Мова – це засіб становлення і розвитку інтелекта. Результати мовного впливу проявляються у системі знань індивіда, вони не мають вроджений характер, а коефіцієнт інтелекта (IQ) – показник ступеню соціальності індивіда [13; 41].

Мовна діяльність в її внутрішньому і зовнішньому прояві дозволяє як відкладати результати процесів мислення “про запас” у вигляді суми знань, так і виражати ставлення до навколишнього світу речей і явищ, відношення до самого себе як суб’єкта діяльності. Членороздільність мови та її аналітичність допомагають визначити місце кожного явища, дати йому певну назву, визначення, пов’язати явища в єдину систему, визначити їх взаємозв’язки. На відміну від інших систем знаків, мова володіє універсальною якістю відображення думки. З допомогою мови здійснюється процес оперування поняттями, що вводить людину на більш високий рівень пізнання світу [40].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє узагальнити, що немовля характеризують дві основні сторони відношення до світу – це сприймання і поведінка. Починаючи з періоду немовля, існує закономірність психічного розвитку, яка полягає у тому, що психічні процеси і якості формуються у дитини в результаті впливу умов життя, виховання і навчання. У ранньому віці дитина вже не безпорадна істота, вона активна у своїх діях і в прагненні до спілкування з дорослими. У дошкільному віці дитина все більше пізнає світ постійних речей, оволодіває вміннями використовувати все більшу кількість предметів за їх функційним призначенням, починає відчувати цілісне ставлення до навколишнього предметного світу, відкриває для себе певну відносність постійності речей.

Формування основ гармонійного світосприймання дитини відбувається спочатку в процесі спілкування з матір’ю. Процес

формування елементів світогляду дітей дошкільного віку, входження їх у суспільство, формування основ гармонійного світосприймання, пов'язаний із розвитком мови як матеріальної основи свідомості. Вплив слова (другої сигнальної системи) на формування соціальності особистості відбувається як діалектичний двобічний процес. З одного боку, слово (мова) – це засіб становлення системи поглядів, а з іншого – показник рівня розвитку інтелекту особистості.

1.3. Особливості формування основ гармонійного світосприймання дітей дошкільного віку

Процес формування основ гармонійного світосприймання передбачає створення навчально-пізнавального середовища, в якому б дитина, незалежно від характеру, здібностей, зовнішньої привабливості, матеріального статку і соціального статусу батьків, мала б право не просто на життя, а на щасливе життя, реалізацію мрій і фантазій, самоудосконалення [27, с.3].

Створенню приємної та радісної атмосфери навчання велику увагу приділяв Я.А. Коменський, як необхідній умові діяльності вчителя. Він зазначав, що кожен, хто навчає, може бути корисним тоді, „коли він одночасно і радує” [22, с.586].

Проблемою створення навчально-пізнавального середовища займалися такі вчені, як Р. Артур, М. Джейм, М. Ковін, А.Л. Фармер, Л. Фрімен. Висунута ними концепція „шкільного щастя” зумовлена потребою вироблення у дітей стійкого комфортного самопочуття. Вона включає кодекс поведінки, прав і обов'язків учнів:

- діти мають право безпечно гратися, ніхто не повинен боятися грубого ставлення до себе;
- ти повинен відчувати себе у безпеці під час ігор, триматися у безпечних місцях;
- деякі речі не можна використовувати у школі: скляні пляшки,

сірники, зброю...

- ти відчуватимеш себе здоровим і щасливим, якщо будеш чистим;
- діти мають вчитись без зауважень, тому будь уважним і слухай

вчителя [28, с.27-28].

Характерна особливість формування основ гармонійного світосприймання, яке забезпечується створенням пізнавально-активного середовища – це те, що воно є антитезою виховання страхом. Гуманізація освіти, на думку С. Гончаренка, Ю. Мальованого, покликана створити відповідні умови для розкриття здібностей особистості, задоволення її потреб в інтелектуальному, духовному, моральному й фізичному розвитку. Головна суть гуманізації освіти – її орієнтація на формування переконань особистості (наукова картина світу, світогляд, національний менталітет) і здатності до їх реалізації [15, с.3].

Спільним для всіх досліджень, присвячених формуванню елементів світогляду, є положення, що світогляд формується під впливом соціального середовища, виховання і освіти.

Формування елементів світогляду – складний процес, який включає в себе засвоєння особистістю соціального досвіду навколишнього соціального середовища, розуміння повсякденної свідомості, що функціонує в даному середовищі, засвоєння і прийняття елементів світогляду [1].

Елементи світогляду формується під впливом соціальних умов, виховання і освіти. Їхнє формування починається у дитинстві (з початку процесу соціалізації дитини, прилучення її до життя суспільства) і продовжується, вдосконалюється майже все життя [49, с.26].

Формування елементів світогляду особистості – складний процес, який включає в себе засвоєння особистістю соціального досвіду навколишнього соціального середовища [39, с.90].

Цей категоріальний зв'язок відображає відношення людини до світу і світа до людини, навколо якого групуються певні уявлення про світ і

людину і на основі якого закладається певний спосіб бачення світу, певний світогляд.

У світогляді людина “теоретично” ставить предметний світ у відношення до себе, до мети своєї життєдіяльності, сприймає і оцінює його в “людському” значенні.

Формування елементів світогляду – це процес засвоєння особистістю інтересів і потреб суспільства, їх внутрішнє сприймання, яке веде до гармонії інтересів особистості і суспільства. Але суспільство не повинно вимагати повної інтеграції особистості в існуючу систему, особистість повинна усвідомлювати і мати можливість виявляти свою самостійність [11, с.112].

Відомо, що процес формування елементів світогляду складний і тривалий, залежить від багатьох факторів, і перш за все від того, хто і кого виховує. Дошкільник, школяр, студент оволодіває системою поглядів і переконань, соціальними нормами поведінки, розвиває у себе ті або інші особисті якості. Розширюючи рівень освіти, активно включається в суспільне життя, набуваючи життєвого досвіду, конкретизуючи ціннісні орієнтації, людина тим самим формує свій світогляд – погляди, переконання, ідеали.

Включаючись в систему суспільних відносин, особистість засвоює суспільний досвід. Це процес соціалізації особистості, але одночасно з цим відбувається і процес її індивідуалізації, розвиток самостійності і автономності [58].

Щоб більш досконало розібратися в механізмах формування елементів світогляду дітей дошкільного віку, треба проаналізувати питання про структуру їхньої особистості. У наш час виділяють соціологічні, загальнопсихологічні та соціально-психологічні структури особистості. Різні дослідники виділяють ті або інші групи властивостей, в залежності від характеру і типу дослідження.

Так, К.К. Платонов, розглядаючи динамічну функціональну структуру

особистості, виділяє чотири її підструктури:

- 1) спрямованість особистості (переконання, світогляд, ідеали, прагнення, інтереси, бажання);
- 2) досвід (звички, вміння, навички, знання);
- 3) особливості психічних процесів (воля, почуття, сприймання, мислення, відчуття, емоції, пам'ять);
- 4) біопсихічні якості (темперамент, статеві вікові особливості) [42, с.138].

А.Т. Москаленко, В.Ф. Сержантов виділяють три вузла особистісних якостей, що відображають відмінність соціально-біологічних відношень: когнетивно-праксеологічна організація досвіду (особливості протікання психічних процесів, здібності, знання, вміння, досвід взагалі), темперамент, характер [32, с.63].

А.В. Петровський виділяє три складові структури особистості: інтраіндивідну підсистему (індивідуальність особистості, яка представлена в особливостях темперамента, характеру, здібностях людини); інтеріндивідну підсистему особистості (представленість особистості в системі відношень з іншими людьми); метаіндивідну, або надіндивідну підструктуру (представленість особистості в системі міжособових відносин) [38, с.201].

У структурі особистості необхідно виділити перш за все біологічні особливості індивіда, які визначають індивідуальні специфічні форми відображення об'єктивного світу. До другої групи слід віднести соціальні якості, які відображають ставлення особистості до суспільства, її спрямованість і виявляються у діяльності через потреби, інтереси, мотиви. І до третьої групи можливо віднести здатність особистості до саморегуляції, саморозвитку у відповідності з умовами життєдіяльності і свідомо визначеною метою [53, с.6].

Розвиток особистості – складний динамічний процес, в якому окремі компоненти розвиваються нерівномірно, в цьому і полягає протиріччя

розвитку [11, с.36].

На формування особистості впливають три фактори у їх єдності:

- 1) об'єктивні умови життєдіяльності особистості;
- 2) цілеспрямовані виховні впливи;
- 3) самовиховання.

Особистість не лише об'єкт виховання, а і його активний суб'єкт. Процес формування поглядів, переконань, ідеалів включає в себе знання про світ і ставлення до нього особистості, що формується в різних видах діяльності [31].

Розгалуженість різних сторін особистості як складної системи, розуміння її структури необхідно для цілеспрямованого керування процесом розвитку особистості, процесом формування елементів світогляду, її соціалізації та формування основ гармонійного світосприймання.

Автори, які займаються проблемою формування елементів світогляду, підкреслюють, що світогляд формується у тісному взаємозв'язку з загальним становленням особистості і з розвитком інтелектуальної сфери (знань, уявлень, понять, вмінь оперувати ними тощо), спонукально-мотиваційної, яка розкриває моральну спрямованість особистості (її мотиви, інтереси, ідеали, емоційні особливості), дієво-практичної, яка характеризується активністю в реалізації знань і відносин особистості, в її діяльності і поведінці [52].

Рівень психічного розвитку особистості та сформованість елементів світогляду у дошкільному віці пов'язаний з рівнем розвитку самого суспільства, але цей зв'язок опосередкований найближчим оточенням людини в процесі її становлення. Дитина спілкується не з усім суспільством, а зі своїми близькими і рідними або (в умовах дитячого будинку) з представниками суспільства [55, с.67]. Тому формування основ гармонійного світосприймання особистості залежить від характеру її взаємовідносин з навколишнім середовищем.

Велику роль у формуванні елементів світогляду особистості відіграє сім'я. Саме через сім'ю відбувається перший вплив суспільства на особистість. У сім'ї закладаються основи інтелекту. Те, що дитина не отримала в перші роки життя, неможливо надолужити протягом усього життя. Сім'я є носієм певних цінностей.

Сім'я створює умови для формування світогляду у дітей ще в ранньому віці. Вона розвиває емоційні зв'язки між дитиною і навколишнім середовищем, закладає основи для розвитку соціальних почуттів дітей. Значення сімейного виховання посилюється у зв'язку з тим, що більше часу діти проводять у сім'ї, де на них впливають не лише батьки, але й інші члени сім'ї. У період, коли дитина всі свої погляди, уявлення і поведінку формує за прикладом дорослих, сімейний клімат здійснює великий вплив на розвиток її особистості. У сім'ї розвивається внутрішній світ дитини, формуються і зміцнюються її моральні переконання, складається особистість, виховується тип світосприймання – негативний чи позитивний.

Для маленьких дітей єдиним і найбільш близьким прикладом для копіювання є в першу чергу батьки, їхні взаємовідносини. На цій основі дитина вчиться формувати відносини з людьми в цілому [10].

Щоб формувати цілісну соціалізовану особистість, необхідно розвивати творчий потенціал особистості. Видатний психолог А.М. Лук, розкриваючи особливості творчого процесу людини, виділив групу основних почуттів, які заважають розвитку творчої уяви та здібностей людини.

Найголовніший ворог творчості – страх. Боязкість невдачі сковує уяву та ініціативу. Другий ворог творчості – завищена самокритичність. Занижена самооцінка може призвести до творчої невизначеності. Третя причина, яка заважає розвитку творчості – це лінощі. Коли людина бажає щось зробити, вона неодмінно повинна почати [29]. Педагоги повинні планувати виховний процес з урахуванням можливості розвитку цих

негативних рис характеру.

Для успішного формування елементів світогляду дитини потрібна певна база наукових та повсякденних знань, які б допомагали особистості орієнтуватись у суспільстві, на основі яких би формувались уміння розпізнавати сутність явищ і висловлювати своє ставлення до нього, а також вміти логічно, послідовно обґрунтовувати та відстоювати свою позицію, виховувались уміння знаходити в будь-яких явищах навколишнього середовища позитивні сторони [8, с.74].

У широкому розумінні слова знання – це результат суспільно-історичного пізнання, результат суспільно-історичної практики людства. Знання – це цілісна і систематизована сукупність наукових понять про закономірності природи, суспільства, мислення і способи діяльності, яка накопичена людством у процесі активної перетворюючої діяльності і перевірена практикою та спрямована на подальше пізнання об'єктивного світу.

У формуванні елементів світогляду дошкільника знання виконують три функції:

- онтологічну – слугують основою формування уявлень про дійсність;
- оціночну – слугують базою формування відносин до об'єктів дійсності;
- орієнтувальну – виконують роль орієнтира під час визначення напрямку діяльності – практичної або духовної [4].

Отже, можемо ствердити, що забезпечення умов всебічного розвитку особистості можливе лише в результаті формування основ гармонійного світосприймання дітей, що передбачає створення стійкого комфортного самопочуття, позитивного, мажорного сприймання світу у результаті формування у дітей дошкільного віку системи соціально значущих знань, умінь і навичок, системи цінностей, соціальних норм як основи соціального становлення особистості.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СВИТОГЛЯДУ ТА ОСНОВ ГАРМОНІЙНОГО СВИТОСПРИЙМАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Визначення рівнів соціалізації дітей дошкільного віку

Відомо, що основним підґрунтям розвитку соціально-активної особистості є формування елементів світогляду, через який вона буде сприймати, осмислювати та оцінювати навколишню дійсність як світ свого буття, визначатиме і сприйматиме своє місце і призначення в ньому. Тобто без формування світоглядних позицій особистості, її принципів, ідеалів, системи знань і цінностей, норм поведінки, без наявності мрії, надії, мети неможливе формування основ гармонійного світосприймання особистості та розвиток її як повноцінного члена суспільства.

Завданням діагностувального експерименту є визначення рівнів сформованості елементів світогляду у дітей дошкільного віку;

На цьому етапі було поставлене завдання визначити рівень сформованості соціальних умінь дошкільника та їх відповідність вимогам програм дошкільного виховання. Вирішувалося це завдання за допомогою діагностичних методів: бесіда, аналіз дитячих малюнків, спостереження.

Експериментом було охоплено 40 вихованців ясла-садка №3 Сонечко Олешківської міської ради (від 3 до 6-7 років).

Критерієм дослідження є зміст освіти як цілеспрямована визначена система обсягу знань, умінь і навичок, їх засвоєння і застосування.

Засвоєння знань, вироблення навичок гуманної взаємодії реалізується через сформований соціально-виховний простір вихованця у тій його частині, яка відповідає процесам активного виховання, - як сукупність діючих каналів привласнення соціального досвіду – спеціальним чином педагогічно оформленого соціального середовища (сукупність актуалізованих відношень) у межах однієї людської спільності [21]. Тобто кожна людина з перших днів свого життя включається в систему об'єктивних відносин з людьми, які її оточують. Ми виділяємо шість

актуалізованих відносин, у яких дитина дошкільного віку засвоює знання людства, і в яких відбувається становлення її особистості:

Я – людина

Я – член сім'ї

Я – вихованець дитячого закладу

Я – житель міста

Я – громадянин України

Я – житель планети

Оскільки метою виховання є формування соціального досвіду як сукупності соціальних якостей, якими володіють люди, як члени різноманітних спільностей, то виховними завданнями є надання дитині таких знань, які б сприяли формуванню цих якостей.

На рівні планети відбувається привласнення вихованцями світових цінностей, формування екологічного світогляду, виховання поваги до інших народів і культур.

На рівні країни: виховання громадянина, формування рис національної свідомості, засвоєння духовної культури народу.

На рівні міста: привласнення цінностей суспільного співжиття – взаємоповаги, поваги до старших людей, переживання проблем міста, як особистих.

На рівні вихованця ЗДО: формування у дітей елементів наукового світогляду, внутрішньої потреби у пізнанні світу, формування уміння взаємодіяти із членами первинного колективу.

На рівні сім'ї: привласнення позитивних цінностей сучасної сім'ї і реалізація замовлень батьків стосовно соціального розвитку їхніх дітей.

На рівні Я – людина: формування навичок самоаналізу, уміння відстоювати свою точку зору; реалізація індивідуальних прагнень вихованців.

З метою вивчення обсягу знань, які сприяють формуванню соціальних якостей особистості, на кожному рівні актуалізованих відносин була

проведена така робота.

На рівні *Я – людина* здійснювався аналіз сформованості навичок самоаналізу, уміння відстоювати свою точку зору, встановлювати доброзичливі стосунки з оточуючими за допомогою тесту “Намалюй дерево”, автором якого є американський учений Дж. Бук, (див. додаток А). Для аналізу малюнків “Дерево”, ми використовували інформацію про розташування малюнка на сторінці, зображення основи дерева – коріння, місця гілок, стовбура, штриховки, наявність симетрії чи порушення її (див. табл. 2.1).

Кожна дитина, відображуючи той чи інший предмет, передаючи сюжет, вносить у зображення свої відчуття, своє розуміння. Малюючи дерево, дитина символічно зображує свої проблеми і бажання, підсвідомо виявляє усі основні риси характеру.

Результати аналізу малюнків на тему “Дерево” (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Рівні сформованості навичок і системи знань дошкільника
на рівні Я - людина**

Рівень \ Вік дітей	Всього
I	12,5%
II	87,5%
Кількість дітей	40

Ми виділили два рівня сформованості навичок і системи знань, які засвоює дитина на рівні *Я – людина*.

Перший рівень сформованості навичок і системи знань включає 12,5% дітей від загальної кількості, тобто це діти, які намагаються контролювати свою поведінку, безболісно реагують на негативні оцінки однолітків, відчують упевненість у собі, проявляють певну долю самостійності у вирішенні будь-яких завдань.

Другий рівень – 87,5% – це діти, які неврівноважені, залежать від оцінки однолітків, відчують невпевненість у собі, гостро реагують на

свої невдачі, переживають утруднення під час адаптації до нового середовища.

1. На рівні *Я – член сім'ї* дітям різних вікових груп (молодшої, середньої, старшої, підготовчої) було запропоновано завдання намалювати малюнок на тему “Я і моя сім'я”. Дітям не пояснювалося, що означає слово “сім'я”. Якщо виникало питання: “Що малювати?”, - щоразу повторювалась інструкція. Після виконання завдання проводилась індивідуальна бесіда з дитиною для отримання максимуму допоміжної інформації.

Обробка тесту здійснювалася за такою схемою: просторові характеристики малюнка, особливості використання кольорів; кількість та якість зображених людей; особливості техніки малювання; зміст виконаного малюнка (див. додаток Б).

Результати аналізу психомалюнків дають змогу з'ясувати, які стосунки переважають у сім'ї: позитивні чи негативні. Позитивні включають у себе такі психологічні особливості поведінки дітей, як гарний настрій, розкутість, відсутність напруги, втоми, внутрішня свобода, почуття захищеності. Негативні – напруження, страх, тривогу, втому, почуття приниження, малоцінності, почуття небезпеки. У результаті аналізу малюнків, ми отримали такі результати. Більшість дітей (85%), 34 особи, різних вікових груп відчувають на собі негативний вплив сім'ї. Деякі діти, 6 осіб (приблизно 15%), малюють себе окремо від сім'ї або замальовують обличчя близьких людей, а це говорить про певні проблеми у сфері спілкування між членами сім'ї.

Можна зробити висновок, що привласнення знань, позитивних цінностей сучасної сім'ї відбувається в основному під негативним впливом, а це призводить до порушень нормального психічного розвитку дітей.

На рівні *Я – вихованець дитячого закладу* дітям було запропоновано завдання намалювати малюнок на тему “Я у дитячому садку”. Додаткові

коментарі дітям не надавалися. Умови, створені для роботи, відповідали віку дітей: молодша група малювала - $\approx 10-15$ хв; середня - $\approx 15-20$ хв; старша - $\approx 20-30$ хв; підготовча - $\approx 30-40$ хв. Тест проводився під час заняття з малювання. Після закінчення заняття з дітьми відбулася індивідуальна бесіда за планом, аналогічним до тесту “Я і моя сім’я” (див. додаток В).

На основі спостережень та аналізу дитячих психомалюнків, ми отримали такі результати: перша група складає лише 10% дітей, які характеризуються відкритим ставленням до однолітків, позитивним ставленням до ЗДО, можуть пояснити логіку малюнку; друга група - 40% дітей, що характеризуються суперечливими проявами емоційного ставлення до ЗДО, з недовірою ставляться до вихователів, хоча і виявляють бажання спілкуватися, зв’язки встановлюють лише з деякими деталями малюнка.

До третьої групи належить 50% дітей. Їхня поведінка характеризується негативним емоційним ставленням до ЗДО. Такі діти з недовірою ставляться до вихователів, хоча і виявляють бажання спілкуватися з ними. Це і використання фіолетового кольору - тривожність, дитина легко піддається впливу оточуючих, почуття страху; відсутність на будинку дитячого закладу вікон, дверей – відсутність потреби у спілкуванні; декілька разів починає малювати одну і ту ж деталь - це говорить про те, що дитині неприємно виконувати це завдання; на малюнку відображають негативні емоції – відсутність усмішки; агресивна поза. Результати аналізу малюнків на тему “Я у дитячому садочку” у загальному вигляді подані у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Види ставлень дітей до закладу дошкільної освіти

Рівень \ Групи	Всього
I	10%
II	40%
III	50%

На рівні *Я – житель міста* була проведена бесіда з метою визначення активності дітей у житті міста. Перелік запитань, що пропонувався дітям:

1. Як називається місто в якому ти живеш? На якій вулиці знаходиться твій будинок?
2. До яких парків міста ти ходив на прогулянку?
3. На яких екскурсіях ти був? Що ти там бачив?
4. Чи був ти у ляльковому театрі? Яка вистава тобі сподобалась і чому?
5. Які свята ти знаєш? Як змінюється місто під час свят?
6. В якому музеї ти був? Що ти там бачив?
7. Як треба поводитися у громадських місцях (у магазинах, театрах, транспорті і т.д.)? Чому?
8. У дітей старшої і підготовчої груп запитати: Яких видатних людей міста вони знають? Які пам'ятники є у місті і яке їх значення?
9. Чи подобається тобі наше місто? І чому?
10. Коли виростеш, яку нову споруду ти збудував би у нашому місті?

У разі потреби питання уточнювалися, спрощувались або вводились допоміжні запитання. У залежності від глибини та змісту відповіді, а також від кількості правильних відповідей, ми визначили три рівні активності дитини у житті міста.

Аналіз результатів бесіди та спостережень за дітьми, дозволив отримати такі результати: перший рівень – висока активність – складає 10% від загальної кількості. Це діти, які змістовно відповіли на всі запитання, пояснюючи зв'язки між явищами громадського життя міста. Під час відповідей наводили приклади з власного життя. Під час розповіді наводять приклади з власного життя, наприклад, як вони святкували свята, що вони робили, куди ходили з батьками.

Кількість дітей на другому рівні складає 30%. Відповіді дітей цього рівня характеризуються схематичністю, вони були неповними, діти не

наводили приклади з власного життя, поверхово пояснювали зв'язки між явищами громадського життя. Так, на запитання: "Як треба поводитись у громадських місцях", діти дають відповідь, а пояснити чому саме так треба поводитись не можуть, лише зазначають, що їх так вчили вихователь і батьки.

До третього рівня відноситься 60% дітей, які не змогли пояснити зв'язки між явищами громадського життя міста, відповіді були неповними. В основному відповідали тільки на питання: „Як називається місто, в якому ти живеш?“, „Чи був ти у ляльковому театрі?“. На цьому рівні діти не можуть пояснити зв'язків між явищами громадського життя. Наприклад, на питання: „Як змінюється місто під час свят?“, діти не можуть дати відповідь.

Результати аналізу бесід з дітьми на визначення активності у житті міста у загальному вигляді подані у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Рівні активності дошкільників у житті міста

Рівень \ Група	Всього
I	10%
II	30%
III	60%
Кількість дітей	40

На рівні *Я - громадянин України* проводилося дослідження з урахуванням таких критеріїв, як знання назви країни, у якій живеш; знання своєї національності, уміння спілкуватися українською мовою; знання пісень, обрядів, віршів, родинно-побутових традицій українського народу (згідно з програмою ЗДО), позитивне, дбайливе ставлення до природи [5].

Ми отримали такі кількісні результати: високий рівень складає 10% від загальної кількості дітей. На цьому рівні діти спілкуються українською мовою, називають пісні, обряди, вірші (у межах програми ЗДО). Під час бесіди можна простежити позитивне, дбайливе ставлення до нашої країни,

природи, висловлює прагнення змінити життя у нашій країні на краще, має чіткі уявлення про те, яку користь принесе у майбутньому своєму народові.

Низький рівень складає 90% – ці діти знають назву своєї країни, але спілкуються переважно російською мовою, можуть розповісти малу кількість українських віршів, пісень. Мають чіткі уявлення, ким вони бажають бути, і що саме принесе їм обрана професія, а не іншим людям. Наприклад, Женья К.: “Я бажаю бути лікарем-стоматологом, щоб заробляти багато грошей”, – а не щоб лікувати людей.

Результати аналізу бесіди з дітьми на визначення сформованості елементів національної самосвідомості у загальному вигляді поданні у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Рівні сформованості елементів національної свідомості

Рівень \ Група	Всього
Високий	10
Низький	90
Загальна кількість дітей	40

На рівні *Я – житель планети* з метою визначення які саме уявлення має дитина про світ і про себе як частину світу, була проведена бесіда за такими питаннями:

1. Ти знаєш, що таке планета?
2. Якої вона форми?
3. Як називається планета, на якій живуть люди?
4. Якими повинні бути люди на планеті Земля, щоб вони могли гарно жити?
5. Хто ще крім людей живе на планеті?

Далі дітям було запропоновано творче завдання: Уяви собі нашу планету без тварин, рослин, комах, птахів. Як ми будимо жити? Чи цікаво

на такій планеті?

(Діти робили різні припущення).

6. Так чому ми повинні берегти природу?

7. Як ти гадаєш, що було б як би на планеті не було людей?

(Діти висувають різні гіпотези).

8. Коли ти виростеш, щоб ти хотів зробити для нашої планети?

Аналіз результатів ми проводили за такими критеріями: наявність у дітей елементів екологічного світогляду; розуміння взаємозв'язків між природою і людиною; наявність майбутніх планів щодо активної участі у житті планети.

Більшість дітей - 80% від загальної кількості поверхово володіють елементами екологічного світогляду, зв'язки між природою і людиною пояснити не можуть, не розуміють поняття „планета, вони зводять його до поняття місто, країна, тобто Африка, за судженнями дітей, знаходиться на іншій планеті.

До середнього рівня відноситься 15% дітей, які мають певні уявлення, що таке планета, як називається наша планета, у відповідях присутні елементи екологічного світогляду, поверхове розуміння зв'язків між природою і людиною, відчувають утруднення щодо висловлювання майбутніх планів, як жителя планети.

Високий рівень виявили лише 5% дітей від загальної кількості. Діти розуміють що таке планета, якої вона форми, як називається, володіють елементами екологічного світогляду, пояснюють взаємозв'язки між людиною і природою, мають чіткі плани щодо майбутніх справ у житті планети. На пропозицію – уявити планету без рослин, тварин, комах, діти дають відповідь: “Тоді не буде нікого, бо всі повмирають”, “Якщо не буде комах, тварин, рослин, то людям нічого буде їсти і вони повмирають”.

Результати аналізу бесіди з дітьми на визначення сформованості елементів соціальної активності у загальному вигляді подані у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Рівні сформованості елементів соціальної активності на рівні Я – житель планети

Рівень \ Група	Всього
Високий	5%
Середній	15%
Низький	80%
Загальна кількість дітей	40

Визначення самооцінки дитини – дошкільника проводилось за методикою „Який Я?” (див. додаток Г). Використовуючи протокол, у дітей запитували, як вони себе сприймають і оцінюють за десятьма різними позитивними якостями особистості. Кількісна оцінка результатів здійснювалася за такими показниками: відповідь „так” оцінюється в 1 бал, відповідь „ні” оцінюється в 0 балів; відповідь „не знаю”, „іноді” оцінюються в 0,5 балів. Самооцінка визначалася за загальною сумою балів, набраною дитиною за усіма якостями особистості. Показники рівня самооцінки: 10 балів – дуже високий; 8-9 балів – високий; 4-7 балів – низький; 0-1 балів – дуже низький.

Для визначення питання, чи існує конфлікт у структурі образу „Я” потрібно було порівняти кількість балів, які набрала дитина у процесі оцінки себе і у процесі оцінки її поведінки дорослими (вихователем та батьками).

Отримані результати свідчать, що більшість дітей – 75% – мають дуже високу самооцінку, вони дали відповідь ”так”; 20% дітей мають високу самооцінку, вони набрали 8-9 балів і 5% набрали 7 балів - низька самооцінка.

Соціалізація розглядається нами як процес накопичення соціального досвіду, його відтворення в активній діяльності та підготовки дітей до життя у конкретних суспільних умовах, а також як результат створення педагогічних умов для позитивного її протікання. Ми визначили основні цілі соціалізації і співвіднесли їх з цілями виховання.

Узагальнення та аналіз отриманих даних констатувального експерименту дає змогу розподілити дошкільників контрольної та експериментальної груп на чотири рівні соціалізації: високий середній, нижче середнього, низький. Результати представлено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Рівні сформованості соціалізації дітей дошкільного віку

Рівень \ Група	Всього
Високий	9,5%
Середній	23,5%
Нижче середнього	30%
Низький	37%
Загальна кількість дітей	40

Як видно з даних таблиці з високим рівнем соціалізації у контрольній групі – 9% дітей, в експериментальній – 10%, з середнім рівнем у контрольній групі – 23%, в експериментальній – 24%, з рівнем нижче середнього – 30% у контрольній та експериментальній групах, низький рівень складає 38% дітей у контрольній групі та 36% в експериментальній групі.

Проведене констатувальне дослідження і узагальнення його результатів дозволило визначити такі рівні соціалізації дітей дошкільного віку.

I. Високий – дитина уміє контролювати свою поведінку, є незалежною від оцінки однолітків, відчуває впевненість у собі, проявляє самостійність у вирішенні будь яких завдань; володіє елементами екологічного світогляду, розуміє взаємозв'язки між природою і людиною; наявні майбутні плани щодо активної участі у житті планети; у своїй поведінці намагається бути корисною іншим; сприймає систему цінностей суспільства на рівні поєднання знань, почуттів, вольових прагнень; орієнтується на позитивний ідеал; має високу самооцінку, яка співпадає з оцінкою дорослих, тобто не існує конфлікту у структурі образу „Я”.

II. Середній – менш виражені критерії соціалізації. Дитина вміє контролювати свою поведінку, але не відчуває впевненість у собі, у вирішенні будь – яких завдань спирається на оцінки однолітків; характеризується суперечливими проявами емоційного ставлення до дитячого садка; менш активна у житті міста, країни; володіє елементами екологічного світогляду, але досить поверхово пояснює взаємозв'язки між людиною і природою; орієнтується на позитивний ідеал; має середню самооцінку, яка співпадає з оцінкою дорослих, тобто конфлікту у структурі образу „Я” не існує.

III. Нижчий середнього. Негативні відхилення можна встановити вже на основі педагогічних спостережень. Дитина ситуативно контролює свою поведінку, у деяких випадках залежить від оцінки однолітків, відчуває невпевненість у собі, гостро реагує на свої невдачі; переживає утруднення під час адаптації до нового середовища; характеризується суперечливими проявами емоційного ставлення до дитячого садка, з недовірою ставиться до вихователів, хоча і виявляє бажання спілкуватися; фрагментарно бере участь у житті міста, країни; поверхово володіє елементами екологічного світогляду; не всі зв'язки між людиною і природою може пояснити; існує певний конфлікт у структурі образу „Я”.

IV. Низький – найбільш несприятливий. Негативне виявлення критеріїв соціалізації. Дитина погано володіє навичками самоконтролю, залежить від оцінки однолітків, відчуває невпевненість у собі, гостро реагує на свої невдачі; важко пристосовується до нового середовища; характерне негативне емоційне ставлення до дитячого садка, що виявляється у недовірі, відсутності зацікавленості, проявах агресивності, негативізму; низький рівень активності у житті міста, країни, поверхово володіє елементами екологічного світогляду, взаємозв'язки у природі пояснити не може, не розуміє поняття “планета”; завжди діє з урахуванням особистісної вигоди; існує неспівпадіння у самооцінці і оцінці дорослих, тобто у структурі образу „Я” наявний певний конфлікт; батьки або дуже

мало цікавляться життям дитини, байдужі до її інтересів, настрою, пригнічують її активність, ініціативність, допитливість або стимулювання здорового розумового розвитку поступово перетворилося на так званий „парниковий ефект”.

2.2. Педагогічні умови формування елементів світогляду та основ гармонійного світосприймання

За результатами діагностичного експерименту встановлено, що значна кількість дітей дошкільного віку відчуває труднощі у засвоєнні і застосуванні необхідного обсягу соціально значимих знань, умінь і навичок, що вимагає розробку і впровадження оптимальних педагогічних умов здійснення процесу соціалізації, формування основ гармонійного світосприймання.

У результаті вивчення проблеми соціалізації дошкільників розроблені педагогічні умови, що сприяють оптимізації процесу соціалізації дітей дошкільного віку в умовах ЗДО.

Першою педагогічною умовою є цілеспрямоване, систематичне, послідовне надання дітям обсягу знань, умінь і навичок, створення умов до їх засвоєння і застосування.

З цією варто організувати спеціальну роботу з дошкільниками. Наприклад, провести тематичні заняття з метою формування системи знань про людину, які б допомагали успішному входженню дитини у доросле суспільство, за такими темами:

„Людина та її можливості”. Мета: розкрити значення та будову язика (словник: голова, розум, рот, губи, зуби, розум, рот, губи, зуби, язик, кусає, жує, гірке, солоне); познайомити із значенням вух (словник: звук, глухий, дзвінкий, тихий, голосний, “металевий” тощо).

“Наші аналізатори”. Мета: показати розмаїття і складність навколишнього світу, який сприймається аналізаторами, наприклад, через слух (словник: слухати, чути, прислухатися, свист, квакання, музика ...).

Вчити дітей висловлюватися про стан людини (весела, сумна, злякана), придивлятися до обличчя, очей інших, щоб самим коригувати свою поведінку, свої вимоги, співвідносити власні побажання з бажаннями і можливостями інших людей, які навколо.

“Психічні процеси людини”. Мета: розкрити дітям можливості і значення психічних процесів: що таке пам’ять?; навіщо вона?; що таке мислення? тощо.

“Що буде, якщо не стане людей”. Мета: розкрити значення людини у світі; показати взаємозв’язки між людиною, тваринами і рослинами у природі.

Орієнтовний перелік можливих заходів:

– заняття-бесіду на тему: “Моя сім’я”. Мета: формування позитивного ставлення до своєї сім’ї;

– екскурсію по закладу. Мета: формування позитивного ставлення дитини до закладу дошкільної освіти;

– заняття на тему: “Мій Херсон”. Мета: формування активного ставлення до життя міста, в якому живеш;

– заняття на тему: “Козацькому роду нема переводу”. Мета: формування національної самосвідомості;

– заняття на тему: “Планета – наш спільний дім”. Мета: формування соціальної активності у житті планети, бережливого ставлення до її флори і фауни.

Другою педагогічною умовою є озброєння дітей соціальними нормами – історично зумовлені спільним буттям вимоги до діяльності і відносин індивідів, які визначають суспільну необхідність їх організації за тих чи інших об’єктивних умов [6].

З цією метою бажано провести гру “Жадібне поросся”. Мета гри: вираження жадібності. Кошеня зустрічає цуценя, яке скавчить з голоду. Кошеня вирішує йому допомогти. Цієї миті повз них проходить товсте поросся і жує велику булку. Кошеня і цуценя просять дати їм шматок булки,

а те грубо рохкає. Тоді кошенья хапає його за хвіст, і порося з вищанням біжить скаржитися своїй мамі.

Далі вихователь задає запитання дітям: "Чи ніхто не впізнав себе у цій гри?", "Як потрібно було поступити поросяті?", "Що б було, якби порося дало шматочок булки?".

Третьою педагогічною умовою є формування у дітей системи цінностей, орієнтування на позитивний ідеал.

Для виконання поставленої умови рекомендовано провести ігри.

"Добрий чи злий". Мета: усвідомлення що таке добро і зло. Вихователь називає персонажей із різних казок, демонструючи ілюстрації до них. Діти відгадують добрий чи злий названий герой казки і пояснюють чому вони так вважають, пригадуючи фрагменти казок із запропонованим героєм.

Гра-фантазування. Дітям пропонується скласти розповідь за схемою: уяви себе злим, що ти будеш робити?, з тобою приємно буде товаришувати?, так виходить, що ти залишишся один чи ні? тощо.

Гра "Капітан". Мета гри: вираження сміливості, впевненості. Дитина уявляє себе капітаном. Капітан стоїть на містку корабля і дивиться вперед. Навколо темне небо, високі круті хвилі, свище вітер. Але не боїться капітан бурі. Він поведе свій корабель до порту призначення. Виразні рухи: спина пряма, ноги розставлені, погляд спрямований вперед, іноді підносить до очей уявний бінокль.

Четвертою педагогічною умовою є формування умінь і навичок ігрової діяльності. Діяльність – передумова та засіб формування позиції особистості. Протягом усього процесу соціалізації індивід розширює "каталог" діяльності, тобто постійно засвоює нові види діяльності. Разом з цим розширюються можливості індивіда як суб'єкта діяльності.

З цією метою варто організувати гру "Вибери правильну відповідь". Мета гри: розвиток умінь визначати мету діяльності. Ведучий читає невеликі вірші, у кінці кожного ставиться запитання і даються варіанти

відповідей. Діти повинні вибрати відповідь, яка характеризує свідоме ставлення до своєї діяльності та діяльності інших. Під час читання віршів відбувається демонстрація сюжетних малюнків.

*Хлопчик рано встає,
Умивається та
Пухнастим рушником утирається.*

Запитання: навіщо хлопчик вранці умивається?

Варіанти відповідей:

- тому, що батьки так сказали робити;
- для того, щоб було чисте обличчя і на хлопчика приємно було дивитися.

*Галя іграшки прибрала,
"До побачення сказала"
І додому пострибала.*

Запитання: як ви думаєте, чому Галя прибрала іграшки у груповій кімнаті?:

- тому, що вихователь так вимагає робити;
- тому що, коли іграшки розкидані, не лежать на місці, вони швидко ламаються і ними неможливо буде гратися.

*Діти дерево саджали,
Поливали, землю присипали,
В хоровод навколо нього грали.*

Запитання: Як ви думаєте, навіщо діти саджали дерево?

Варіанти відповідей:

- щоб у хоровод навколо нього пограти;
- щоб дерево приносило користь людям і тваринам.

Орієнтовні ігри. "Створи фігуру". Мета гри: розвиток мрійливості. Діти обирають ведучого. Він називає будь-яку хижу тварину: тигр, лев, сова, змія, скорпіон тощо. Діти повинні створити фігуру такої тварини, яку б не змогла з'їсти названа ведучим хижа тварина. Наприклад, ведучий: "На

полювання вилетіла сова, вона зараз усіх з'їсть". Діти утворюють фігури різних тварин, яких сова не зможе з'їсти.

"Закінчи розповідь". Вихователь починає розповідь: "Діти уявіть собі, що ми опинилися на іншій планеті. Навколо нас пісок, каміння і немає жодного деревця, кущика, будинку. Лише світить тепле, приємне сонце, як на нашій планеті. Що ви будете робити?". Діти продовжують розповідь вихователя.

Ігри-завдання на формування свідомого ставлення до ігрової, трудової, навчальної діяльності, тобто на розвиток умінь вносити свої пропозиції, брати ініціативу, проявляти самостійність. Наприклад:

"Придумай гру". Кожна дитина має придумати гру або згадати вже відому і запропонувати пограти іншим. При цьому діти самостійно розподіляють ролі у грі, розповідають правила гри та керують процесом гри.

"Напиши літеру". Дітям пропонується написати літеру, яка вивчалася протягом заняття і прикрасити її будь-якими візерунками, зробити її красивою.

"Проведи урок". Обирається дитина-учитель, а всі інші – учні. Вихователь задає сценарій: "У нас сьогодні з'явився справжній учитель, такий, як у школі, і називається ім'я та по батькові дитини-учителя. Учитель проведе урок, розповість нам, як потрібно правильно писати літеру "А". Дитина-учитель намагається провести фрагмент уроку, демонструючи впевненість у собі, самостійність.

П'ятою педагогічною умовою є розвиток комунікативних здібностей дитини та формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до себе.

Для виконання цієї умови можливі такі заходи:

Гра "Зустріч гостей". Діти розподіляються на дві команди. Перша команда - це гості, а друга – їх зустрічає. Задається сценарій: діти до вас прийшли у гості товариші, яких ви давно не бачили. Як ви їх будете зустрічати, щоб їм було приємно і зручно у вашому домі? У кінці гри проводиться обговорення – хто найкраще зустрів свого гостя.

Гра-вправа "Скажи приємне". Діти стають у коло і кожен повинен щиро сказати щось приємне на адресу обраної дитини.

"Намалюй портрет". Кожній дитині пропонують таємно обрати собі товариша і описати його, перелічуючи позитивні риси. Потім за описом діти відгадують, хто це такий.

Означені педагогічні умови оптимізації процесу формування елементів світогляду та основ гармонійного світосприймання дошкільниками можуть бути реалізовані в освітній діяльності дітей дошкільного віку.

Отже, педагогічні умови оптимізації процесу формування елементів світогляду та основ гармонійного світосприймання дошкільників: цілеспрямоване, систематичне, послідовне надання дітям обсягу знань, умінь і навичок, створення умов до їх засвоєння і застосування; озброєння дітей соціальними нормами; формування у дітей системи цінностей, орієнтування на позитивний ідеал; формування умінь і навичок ігрової діяльності; розвиток комунікативних здібностей дитини та формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до себе.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичний аналіз проблеми соціалізації показав, що формування елементів світогляду (системи знань, цінностей, соціальних норм тощо) дітей дошкільного віку сприяє успішній соціалізації та формуванню у них основ гармонійного світосприймання.

Світосприймання дає цілісний образ речей, одержаний на основі виділення і об'єднання різних відчуттів. Світогляд – це форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому. Світогляд має компонентну (почуття, знання, цінності, переконання), рівневу (світовідчуття, світосприймання й світорозуміння), функціональну (мрія, надія, ідеал) структури.

2. Формування основ гармонійного світосприймання дитини відбувається спочатку в процесі спілкування з матір'ю. Процес формування елементів світогляду дітей дошкільного віку, входження їх у суспільство, формування основ гармонійного світосприймання, пов'язаний із розвитком мови як матеріальної основи свідомості. Для формування елементів світогляду дитини потрібна певна база наукових та повсякденних знань, які є головним його компонентом. Забезпечення умов всебічного розвитку особистості можливе лише в результаті формування основ гармонійного світосприймання у дітей, що передбачає створення стійкого комфортного самопочуття, позитивного, мажорного сприймання світу у результаті формування у дітей дошкільного віку системи соціально значущих знань, умінь і навичок, системи цінностей, соціальних норм як основи соціального становлення особистості.

3. Програмою діагностичного експерименту було передбачено виконання дошкільниками діагностичних завдань, що давали можливість визначати рівні соціалізації дітей дошкільного віку: 1) високий –успішна соціалізація; 2) середній – менш виражені критерії соціалізації, 3) нижчий

середнього – негативні відхилення можна встановити вже на основі педагогічних спостережень, 4) низький – негативне виявлення критеріїв соціалізації.

За результатами діагностичного експерименту встановлено, що значна кількість дітей дошкільного віку відчуває труднощі у засвоєнні і застосуванні необхідного обсягу соціально значимих знань, умінь і навичок, що вимагає розробку і впровадження оптимальних педагогічних умов здійснення процесу соціалізації, формування основ гармонійного світосприймання.

4. У результаті вивчення проблеми соціалізації дошкільників обґрунтовані педагогічні умови, що сприяють оптимізації процесу соціалізації дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти:

- 1) цілеспрямоване, систематичне, послідовне надання дітям обсягу знань, умінь і навичок, створення умов до їх засвоєння і застосування;
- 2) озброєння дітей соціальними нормами;
- 3) формування у дітей системи цінностей, орієнтування на позитивний ідеал;
- 4) формування умінь і навичок ігрової діяльності;
- 5) розвиток комунікативних здібностей дитини та формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до себе.

Для реалізації обґрунтованих педагогічних умов запропоновано заходи, що можуть бути проведені в закладі дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Н.Т. Мировоззрение и естественнонаучное познание / Под ред. Н.Т. Абрамовой. – К.: Наукова думка, 1993. – 316 с.
2. Авдеева Н.Н. Вы и младенец: У истоков общения / Авдеева Н.Н., Мищерякова С.Ю.. – М.: Педагогика, 1991. – 160 с.
3. Андрееенкова Н.В. Проблема социализации личности / Н.В.Андрееенкова // Социальные исследования. – М.: Наука, 1990. – Вып. 3. – С. 38-52.
4. Артемова Л.В. Вчися, граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят: кн. для вих. дит. сад. та батьків / Л.В.Артемова. – К.: Томіріс, 1995. – 112 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошк. виховання, 1999. – № 1. – С. 6-19.
6. Балл Г.О. Засвоєння соціальних норм і творча активність особистості / Г.О.Балл // Психологія. – К.: Рад. шк., 1997. – Вип. 29. – С. 12-20
7. Бим-Бад Б.М. Образование в контексте социализации / Бим-Бад Б.М., Петровский А.В.// Педагогика. – М.: Педагогика, 1996. – №1. – С. 3-8.
8. Батенин С.С. Критерии прогресса личности / С.С.Батенин. – М.: Наука, 1998. – С. 93-100.
9. Богуш А.М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі: Практикум / А.М.Богуш. – К.: Вища шк., 1995. – 192 с.
10. Бодалев А.А. Психология личности / А.А.Бодалев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1998. – 188 с.
11. Бондаренко Л.В. Я – мир (Механизмы и этапы формирования мировоззрения личности) / Л.В.Бондаренко. – К.: Вища шк., 1999. – 132 с.
12. Введение в научное исследование : Учеб. Пособие для студентов пед. ин-тов / Ю.К. Бабанский и др. – М.: Просвещение, 1998. – 239 с.

13. Воспитание детей дошкольного возраста / Под ред. Л.Н.Проколиенко. – К.: Рад. шк., 1999. – 368 с.
14. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т 4. Детская психология / Под ред. Д.Б.Эльконина. – М.: Педагогика, 1994. – 422 с.
15. Гончаренко С. Гуманізація і гуманітаризація освіти / Гончаренко С., Мальований Ю. // Шлях освіти. – 2011. – № 3. – С. 26-30
16. Гордин Л.Ю. Воспитание и социализация / Л.Ю.Гордин // Сов. педагогика. – 1991. - № 2. – С. 38-43
17. Дьяченко О.М. Воображение дошкольника / О.М.Дьяченко. – М.: Знание, 1996. – 96 с.
18. Ермакова Е.Г. Генезис гибкости мыслительной деятельности в детском возрасте / Е.Г.Ермакова // Психологический журнал. – 1997. – №3. – С. 74-82.
19. Истомина З.М. К вопросу о развитии произвольной памяти у детей дошкольного возраста / З.М.Истомина // Психология дошкольника: Хрестоматия. – М., 1998. – С. 175-184.
20. Карпенко З.С. Психотехніка у вихованні дитини / З.С.Карпенко. – К.: НПЦ Перспектива, 1996. – 48 с.
21. Кліш П.А. Соціальне виховання підлітків у мікросоціумі: Дис. на здоб. наук. ступеня кан. пед. наук / П.А.Кліш. – Луцьк, 1993. – 159 с.
22. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. Т. 1. – М.: Педагогика, 1982. – 630 с.
23. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С.Кон. – М., 1986. – 183 с.
24. Кононко Е. Л. Чтобы личность состоялась / Е.Л.Кононко. – К.: Рад. шк., 1991. – 221 с.
25. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищих навчальних закладів / О.Л.Кононко. – К.: Освіта, 2008. – 255 с.

26. Лешли Дженни. Работать с маленькими детьми, поощрять их развитие и решать проблемы: Пер. с англ.: Кн. для воспитателя дет. сада. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
27. Лещенко М.П. Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі: До проблем педагогічної майстерності: Навч.-метод. Посібник / М.П.Лещенко. – К.: АСМІ, 2003. – Ч.1. – 304 с.
28. Лещенко М.П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання / М.П.Лещенко. – К., - 2005. – 174 с.
29. Лук А.Н. Эмоции и личность / А.Н.Лук. – М.: Знание, 1992. – 176 с.
30. Мир детства: Дошкольник / Под ред. А.Г. Хрипковой. – 2-е изд., доп. – М.: Педагогика, 1997. – 256 с.
31. Москаленко А.Т. Личность и предмет философского познания / Москаленко А.Т., Сержантов В.Ф. – Новосибирск, 1994. – 63 с.
32. Москаленко В.В. Социализация личности / Философский аспект / В.В.Москаленко. – К.: Вища шк., 1996. – 198 с.
33. Мухина В.С. Психология детства и отрочества: Учебн. / В.С.Мухина. – М.: Инс-т практич. психологии, 2008. – 488 с.
34. Національна доктрина розвитку освіти Затверджена указом президента України від 17 квітня 2002 року № 347 // Освіта України. – 2002. - № 33.– С. 4-6.
35. Немов Р.С. Восприятие, память и мышление ребенка раннего возраста / Р.С.Немов Психология. – М., 1998. – Кн. 2. – С. 92-94.
36. Немов Р.С. Психология. – Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математ. статистики / Р.С.Немов. – М.: Гуманит. изд. центр Владос, 1999. – 632 с.
37. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини: Навчальний посібник для студентів вищих учб. Закладів / В.Г.Нестеренко. – К.: Абрис, 1995. – 336 с.
38. Общая психология: Учеб. для студентов пед. ин-тов / Под ред. А.В.Петровского. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1996. – 464 с.

39. Овчинников В.С. Мироззрение как явление духовной жизни общества / В.С.Овчинников. – М.: Издат. Ленингр. ун-та, 1998. – 99 с.
40. Павлова Л. Н. Знакомим малыша с окружающим миром / Л.Н.Павлова. – М.: Просвещение, 1997. – 224 с.
41. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка / Ж.Пиаже. – Спб: Союз, 1997. – 254 с.
42. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К.Платонов. – М. – 1996. – С. 138.
43. Познавательные способности в обучении / Под ред. В.Д. Шадрикова. – М.: Просвещение, 1990. – 230 с.
44. Радугин А.А. Философия: курс лекций / А.А.Радугин. – М.: Владос, 1995. – 304 с.
45. Репина Т.А. Социально-психологическая характеристика группы детского сада / Т.А.Репина. – М.: Педагогика, 1998. – 232 с.
46. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості: Навч. посібн. / В.В.Рибалка. – К., ІЗМН, 2006. – 236 с.
47. Курс історії теоретичної соціології / Ручка А.О., Танчер В.В.. – К.: Наукова думка, 1995. – 222 с.
48. Сабуров А.С. Психология: Курс лекций / А.С.Сабуров. – К.: Лекс, 2006. – 208 с.
49. Спиркин А.Г. Основы философии: Учеб. пособие для вузов / А.Г.Спиркин. – М.: Политиздат, 1998. – 592 с.
50. Степанов С. Основные теории возрастной периодизации / С.Степанов // Школьный психолог. – 2009. – №3. – С. 8-9.
51. Субботский Е.В. Ребенок открывает мир / Е.В.Субботский. – М.: Знание, 2001. – 80 с.
52. Тарасов С.В. Психологический анализ категориальных структур мировосприятия школьников / С.В.Тарасов // Вопросы психологии. – 2008. – №4. – С.14.

53. ТРВЗ – сучасна освітньо-виховна технологія // Дошкільне виховання. – 2000 р. – №8. – С. 5-7.
54. Український педагогічний словник / За ред. С.Гончаренка. – К.: Либідь, 1997. – 373 с.
55. Философия. Основные идеи и принципы: Попул. очерк / Под ред. А.И.Ракитова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 368 с.
56. Философский словарь / Под ред. М.М.Розенталя, П.Ф.Юдина. Изд. 2-е. – М., 1998. – 344 с.
57. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібник / За ред. Бичко І.В., Табачковського В.Г., Горак Г.І. та ін. – 2-е вид. – К.: Либідь, 2004. – 576 с.
58. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – К. – 1993. – 599 с.
59. Худик В.А. Психологическая диагностика детского развития: Методы исследования / В.А.Худик. – К.: Освіта, 2002. – 220 с.
60. Шийко Є. Розвиток пізнавальної сфери на третьому році життя / Є.Шийко // Дошкільне виховання. – 2009. – №9. – С. 14-17.
61. Эльконини Д.Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте / Д.Б.Эльконини // Возрастная и педагогическая психология: Тесты. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2002. – С. 79-96.

ДОДАТКИ

Додаток А

Інструкція до тесту "Дерево"

Тест "Дерево"

Характерні деталі малюнка

Сильна штриховка — внутрішня напруга дитини

Зображення гнізда — любить тварин

Дупло — перенесена хвороба або операція

Замість дерева — пеньок — дитина робить все навпаки, на зло

Маленьке зображення — дитині дуже важко виявити себе

Великі розміри дерева — волелюбна особистість

Зламане дерево — дитина пережила сильний стрес

Дерево, роздвоєне від стовбура — присутнє у малюнках близнюків або тих, хто дуже любить своїх рідних.

Про що говорить розташування малюнка на сторінці

Розташування в лівій частині — дитина прив'язана до матері

У правій частині — потреба опиратися на когось

Посередині — бажання знайти згоду між собою і навколишніми

У верхній чверті — дитина часто сумує

У нижній половині — дитина почувається самотньою, покинутою, у стані депресії

Біля дерева зображені ще якісь деталі — гарна уява, емоційність

Намальовані два дерева — "Я і близькі мені люди"

Багато дерев — невміння або небажання підкоритися загальним нормам

Про що говорить зображення основи дерева

Основа, на якій стоїть дерево, свідчить про духовну платформу дитини, про її соціальний і психічний стан.

Основа зображена однією рискою — дитина цілеспрямована, справу доведе до кінця

Кілька ліній, прокреслених до краю аркуша — імпульсивність, вередливість

Коріння — невпевненість у собі

Хрест на якійсь із частин дерева (гілці, стовбурі, листі) — страждання, конфлікт з оточуючими або у сім'ї

Про що говорить зображення листя

Листя на дереві — контактність, комунікативність

Гостре листя — дитина потребує захисту

Маленькі букетики з колами — ніжність, емоційність

Кола у листі — балакучість

Падаюче листя — розчарованість, самотність

Листя намальоване вгору — ентузіазм, схильність до лідерства, наявність мети

Листя у різні боки — чудове спілкування з оточуючими

Листя схоже на заплутану нитку — кмітливість, уміння уникати чогось небажаного

Різні частини листя обмежуються кривими лініями — прийняття навколишнього світу, вміння сприймати людей взагалі

Порожнє коло — прихована агресивність

Дерево, верхівка якого підстрижена "шапкою" — потреба у підтримці

Листя у вигляді гірлянд — дитина загнана в кут

Невеликі групи листочків — дитину щось непокоїть

Перероблене листя — потяг сховати свої помилки

Листя схоже на вишивку — жіночість, лагідність, ніжність

Листя з квітами — м'якість, сентиментальність, ніжність

Листя зміщене праворуч — бажання знайти підтримку

Листя не чітко зображене — дитина не має мети, їй важко в оточуючому середовищі

Про що говорить зображення гілок

Гілки намальовані однією лінією — втеча від неприємностей

Гілки з однієї чи кількох ліній — шукання якогось рішення

Гілки з двох ліній — дитина схильна до аналізу

Зрізана гілка — психосоматична хвороба

На стовбурі гілки не намальовані — складнощі щодо встановлення стосунків з оточуючими

Товсті замкнені гілки — дитина схильна до гніву, агресії

Плачуча верба — відсутність сміливості

Про що говорить зображення стовбура

Що таке стовбур? — Це "Я" — особистість ...

Стовбур за висотою такий, як крона — дитина шукає розуміння, згоди з оточуючими

Крона за висотою більша за стовбур — у автора малюнка добрий самоконтроль

На стовбурі промальовуються деталі — дитина пам'ятає про всі подробиці життя

Ізольована гілка на стовбурі ліворуч — дитина хоче бути схожою на матір

Ізольована гілка на стовбурі праворуч — дитина прагне бути схожою на батька

Стовбур, відокремлений від листя (крони) рисою — дитина перебуває під виховним впливом

Стовбур у формі конуса — протидія комусь

Стовбур у вигляді однієї риски — небажання спостерігати реальність

Простий, стандартний стовбур — нормальний розвиток особистості

Стовбур, який входить у листя — сексуальний неспокій

Стовбур, відокремлений від землі ризкою — дитина відчувається нещасною, самотньою

Стовбур нахилений ліворуч — ласування перед агресією

Нахилений праворуч — шукання підтримки

З нахилами то праворуч, то ліворуч по висоті — сумніви

Стовбур розширений донизу — пошук стабільності у житті

Стовбур росте з кілка — дитина відчувається замкнутою тільки вдома

Звужений в основі — дитина боїться оточуючих

Про що говорить штриховка

Повторне, інтенсивне замальовування стовбура — у дитини напружені стосунки з батьками

Не інтенсивна штриховка — мрійливість, чуйність

Штриховка схожа на аркан — боягузтво, інфантильність

Штриховка прямими лініями — вміння все планувати

"Судомна" штриховка — внутрішнє напруження, нервові зриви

Штриховка у вигляді кіл — переїдання, проблеми з обміном речовин, незадоволеність

Про що говорить порушення симетрії

Якщо крона дерева виступає за загальний контур ліворуч — дитина прив'язана до матері й одночасно протидіє їй у своїй поведінці

Праворуч — прагнення на когось впливати

Крона виступає вгору — почуття особистої неповноцінності

Два дерева — одне більше, друге — менше — у дитини є почуття приниження

Листя зображено загостреними лініями — агресія

Товсті лінії на стовбурі — дитина піддається впливу середовища, у якому знаходиться

Лінії на стовбурі легкі, несміливі — дитина легко піддається впливу інших

Стовбур окреслений прямими, чіткими лініями — автор малюнка рішучий, активний

Криві, похилі лінії стовбура — спритність, винахідливість

Стовбур окреслений ламаною лінією — дитина боїться чогось або когось

Лінії стовбура різної товщини — внутрішні суперечності дитини

У листі промальовані дуги — потайність, недовірливість

Особливі ознаки

Тінь від дерева — схована причина якоїсь серйозної проблеми

Дупло на стовбурі — перенесення хвороби, сильний психічний стрес

Птах з гострим дзьобом (сова, білка) — хвороба була з гострими болями, тривала

При визначенні психічно-емоційного стану дитини ми використовували можливості кольору — білого, сірого, блакитного, синього, зеленого, жовтого, жовтогарячого, рожевого, червоного,

фіолетового, коричневого, чорного. Те, якими кольорами дитина розфарбовувала малюнок, свідчило про її емоційний стан, ставлення до близьких та родини.

Вчені вже давно помітили, яке важливе значення для характеристики дитини і її психічного стану має вибір того чи іншого кольору. Психологи у таких випадках використовують так званий кольоровий тест, розроблений швейцарським психотерапевтом М. Люшером.

Білий — колір мрії, чистота, світлі почуття

Сірий — нейтральний, потайливість, якщо сірий колір не подобається — показник імпульсивності, легковажності

Блакитний — прагнення до психічної рівноваги, вірність, вразливість прихильності, чистота почуттів

Синій — колір неба, духовність, почуття впевненості, меланхолія; дитина, якій подобається цей колір, повинна частіше відпочивати, бо вона швидко втомлюється. Якщо колір не подобається, людина невпевнена у собі, замкнена

Зелений — сталість у почуттях, небажання ніяких змін, символ стабільності, впевненість у собі, потреба у самовизначенні, схильність до лідерства, прямолінійність, безкомпромісність. Дитина, якій цей колір не подобається, відчувається скривдженою, самотньою

Жовтий — характерна риса цього кольору — наслідувати, він створює гарний настрій, спокій, інтелігентність, спілкування з оточуючими, потяг до незалежності, почуття надії. Якщо не подобається колір — почуття депресії, невпевненості, небезпеки

Жовтогарячий — інтуїтивна особистість, мрійливість; якщо не подобається — лицемірство і потворність

Рожевий — колір життя, всього живого, доброта, любов, спокій, чисті почуття; не подобається — хвилювання, дратівливість.

Червоний — потяг до успіху, активність, драматизація переживань, діяльність, сміливість, воля, лідерство, роздратованість. Якщо не подобається — комплекс неповноцінності, страх перед сварками

Фіолетовий — тривожність, дитина легко піддається впливу оточуючих, почуття страху, стресова напруга, почуття образи

Коричневий — вразливість, хворобливість, люди цінують традиції сім'ї. Якщо не подобається — самолюбство, егоїзм, скритність

Чорний — символ зречення, похмуре сприймання життя, невпевненість у собі, схильність до стресу, депресій.

Інструкція до тесту “Я і моя сім’я”

Вважають, що дитина, яка переживає емоційне благополуччя у своїй сім’ї, малюватиме повну родину. Діти свідомо зменшують її склад, «забуваючи» зобразити тих, до кого вони менш прихильні, з ким у них склалися й конфліктні стосунки. У такий спосіб ніби відчужує від себе носіїв негативних емоцій. Найчастіше на малюнку відсутні брати або сестри, що викликане ситуаціями конкуренції з ними, боротьби за увагу батьків.

Відсутність на малюнку свого власного образу найбільш характерна для дошкільнят, які почуваються зайвими у сім’ї, позбавленими уваги і любові. Зображення тільки себе самого зі значною кількістю деталей, з прикрасами й занадто великим натякає на певну егоцентричність, істероїдні риси характеру малюка при відсутності згуртованості в родині. Коли ж дитина малює себе дуже схематично, фігурка маленька і переважають темні кольори, можна зробити припущення щодо наявності у неї почуття відокремленості, замкнутості.

Збільшення реального складу родини спостерігається у малюнках дітей-одинаків, що відбиває їхнє прагнення мати рівноправні, кооперативні зв’язки з іншими дітьми (зображення двоюрідного брата, сусідської дівчинки тощо). Малювання поряд з рідними сторонніх дорослих вказує на роз’єднаність сім’ї, на пошук людини, здатної задовольнити природну дитячу потребу у близьких емоційних контактах.

Коли члени сім’ї зображені купно, із з’єднаними руками або у спільній діяльності, це свідчить про психологічне благополуччя дитини, її включеність у сім’ю. Малюнки з протилежними характеристиками (персонажі роз’єднані) можуть вказувати на низький рівень емоційних контактів.

Трапляються малюнки, на яких частина близьких зображена в одній групі, а один або кілька — відокремлено. Якщо дитина малює віддаленою себе саму, то цілком імовірною є наявність у неї почуття відчуженості. Якщо на малюнку дещо віддалік від інших зображений хтось із членів сім’ї, так само ймовірним є негативне ставлення дитини до нього. Групування суб’єктів на малюнку сім’ї допомагає визначити її мікроструктуру не тільки за критерієм «симпатії — антипатії», а й за критерієм «чоловіки — жінки».

Емоційно позитивні взаємини з окремими членами родини позначаються на характері процесу малювання і на самому зображенні: дитина малює охоче, з любов’ю, використовує різноманітні кольори, подає велику кількість деталей. І навпаки, негативне ставлення до певної особи зумовлює більшу схематичність, незавершеність малюнка. Іноді пропуск істотних частин тіла (голови, рук, ніг) може вказувати навіть на агресивні почуття щодо цієї людини.

Діти здебільшого найвищими і найкрупнішими малюють батька і матір, що відповідає реальності. Якщо ж чиясь інша фігура перебільшена, це може свідчити про домінантність, авторитетність цього члена сім'ї, його силу впливу (як і навпаки, коли фігура надто зменшена). Зображення себе однаковою за величиною з батьками чи навіть більшою — цілком припустима ознака егоцентричності дитини або її змагання за любов дорослих з братом чи сестрою (особою протилежної статі).

Значно меншими від інших членів сім'ї малюють себе ті, кому здається, що вони чужі серед своїх, зайві, або які потребують опіки, турботи з боку батьків. Великі, на весь аркуш фігури зображують, як правило, імпульсивні, впевнені у собі діти, схильні до домінування. Дуже маленькі фігурки пов'язані з тривожністю, невпевненістю, страхом малюка.

Аналізуючи малювання окремих частин тіла, особливу увагу слід звернути на руки як засіб впливу на світ, фізичного контролю за поведінкою інших людей. Якщо один із членів сім'ї зображений з довгими руками (часто з сумками чи з іншими предметами), з великими пальцями, то це вказує на сприймання дитиною його особливої ролі в родині. Аналогічне пояснення може мати зображення когось узагалі без рук — у такий спосіб символічно обмежується його активність. Якщо малий відтворює себе на малюнку з піднятими вгору руками й довгими пальцями, то це часто пов'язане з його власними агресивними бажаннями, які здебільшого пригнічені і в реальному житті не проявляються. Або ж таке зображення може вказувати на прагнення дитини компенсувати свою слабкість, бажання бути сильною, панувати над іншими.

Варто звернути увагу й на малювання голови — центру локалізації особистісного «я» й інтелектуальної діяльності. Якщо діти, кому вже понад п'ять років, малюючи себе, випускають окремі частини обличчя (очі, рот), це може свідчити про серйозні порушення у сфері спілкування, про відлюдкуватість, замкнутість. Якщо при зображенні інших членів сім'ї дитина зовсім не малює голову, риси обличчя або штрихує все обличчя, ймовірно говорити про конфлікт із цією особою, негативне ставлення до неї.

Дівчатка приділяють більшу увагу, ніж хлопчики, відтворенню обличчя, подають у ньому більше деталей. Тому старанне вимальовування його вказує на успішну статеву ідентифікацію дівчинки. У малюнках хлопчиків це може бути пов'язане з відчуттям своєї фізичної привабливості або з прагненням компенсувати тілесні вади, з формуванням стереотипів жіночої поведінки. Зображення зубів і акцентування рота часто спостерігається у дітей, схильних до проявів агресії. Якщо вони малюють так не себе, а іншого члена сім'ї, це переважно викликане страхом, сприйманням ворожого ставлення до них з його боку.

Однакові деталі і кольори в зображенні двох фігур, наприклад, сина і батька, можна пояснити прагненням сина бути схожим на тата, отождоженням себе з ним, наявністю хороших емоційних контактів.

Дитина першою зображує найбільш значущу для неї, головну або найбільш емоційно близьку людину. Та й у традиції нашого народу ядром сім'ї найчастіше виступає мати. А зображення першою себе, ймовірно, пов'язане з егоцентризмом як віковою характеристикою. Коли останньою малюється мама, це є ознакою негативного ставлення до неї. Якщо перша намальована фігура водночас і найбільша, але подана схематично, без прикрас, таке зображення свідчить про авторитетність цієї особи для дитини, її впливовість, але це не гарантує наявності позитивних почуттів до неї. Однак якщо фігура намальована старанно, з прикрасами, можна вважати, що це улюблений член сім'ї, якого малий шанує і на якого прагне бути схожим.

Коли дитина починає малювати не з окремих осіб, а з інших об'єктів, такі дії слід розглядати як своєрідну захисну реакцію, за допомогою якої відтягується виконання неприємного завдання. Це, зокрема, спостерігається у дітей з неблагополучною сімейною ситуацією. Малювання ж одних і тих же членів сім'ї, об'єктів, деталей вказує на їх значущість для дитини.

Паузи перед зображенням певних деталей, осіб найчастіше пов'язані з конфліктним ставленням до цієї людини і виступають зовнішнім проявом боротьби мотивів. Дитина ніби вирішує, малювати їй чи ні те, що викликає негативні емоції.

Витирання намальованого і перемальованого може бути викликане як негативними, так і позитивними відчуттями щодо певного члена сім'ї. Якщо подібне втручання не поліпшило зображення, можна говорити про конфліктне ставлення до цієї особи.

Додаток В

Інструкція до тесту “Я – вихованець дитячого закладу”

І. Характеристика споруд

Міський дім (багатоповерховий) — суха, замкнена людина, схильність піклуватися тільки про свої проблеми, якими вона не ділиться

Невеликий низький дім — почуття втомленості, любить згадувати про минуле

Замок — легковажність, несерйозність. Людина, яка не справляється зі своїми обов'язками

Простий сільський дім — необхідність розширення своєї квартири, потреба створити сім'ю, виростити дітей

Непрístupний паркан — замкнутий характер

Невеличкий паркан — довіра до оточуючих, схильність до спілкування

Вікна великі — відкритість, гостинність

Вікна з ґратами — замкненість, наявність комплексів, жадібність

Двері посередині — привітність, гостинність

Веранда, ганок — велика гостинність

Відчинені двері — комунікабельність

Зачинені двері — замкнутість

Двері збоку — недостатнє спілкування, важко йде на контакт

Двері закривають весь дім — легковажність, непередбаченість, проте і великодушність, іноді надмірна

Димар з димом — великодушність

Димар без диму — розчарованість у житті

Дім без димаря — нечутливість

Сходинок (порахувати скільки їх) — терплячість.

ІІ. Просторова характеристика малюнка

Ознаки	Психологічна характеристика
1. Маленькі розміри фігури	- напруження, страх, тривога, втома, скритність, почуття приниженості, маловартісності
2. Великі розміри фігури	- добрий настрій, розкутість, відсутність напруги і втоми, внутрішня свобода
3. Середня висота	- нормальна адаптація у середовищі
4. Висота, нижча за середню	- залежність, недовіра до себе, вразливість
5. Висота, вища за середню	- хоче, щоб його помітили, потреба підвищити свою значущість для інших, самоствердитись
6. Стоять близько, взявшись за руки, роблять щось разом	- позитивні емоційні стосунки між членами сім'ї
7. Далеко розташовані один	- сильно виражені негативні емоції

від одного	
8. Нахил фігури ліворуч	- страх нападу
9. Нахил фігури праворуч	- пошук підтримки
10. Фігури з різними нахилами	- напруження, сумніви, нестійкість
11. Фігура людини розширена донизу	- стійкість займаної позиції у своєму середовищі
12. Фігура людини звужена донизу	- почуття небезпеки в навколишньому середовищі, потреба у підтримці
13. Характеристика предметного середовища	
а) двері:	
відсутність	- труднощі дитини у спілкуванні з близькими
дуже великі	- залежність від інших потреб стати комунікабельнішим
дуже маленькі	- почуття невідповідності, неадекватності і нерішучість у соціальних ситуаціях
відчинені двері	- велика потреба у позитивних стосунках
б) вікна:	
відсутність	- тривожність з приводу взаємовідносин із середовищем
наявність	- готовність до контактів
людина у вікні	- потреба у виявленні своїх почуттів
в) сонце	- символ авторитарної фігури
14. Розміщення	
малюнок з краю аркуша	- почуття невпевненості, небезпеки
малюнок у правій частині аркуша	- спрямованість на майбутнє
малюнок зліва	- емоційне переживання минулого
малюнок посередині	- незахищеність, потреба в піклуванні заради збереження психічної рівноваги
малюнок по центру (вгорі)	- почуття обтяжливості ситуації, неможливість досягти мети
малюнок внизу	- почуття небезпеки, незручності, скованість обмеженнями

III. Використання кольору

Ознаки	Особливості використання кольору
1. Кількість використаних кольорів	
2-5	- норма
7-8	- підвищена мобільність

1	- страх емоційного збудження
2. Оранжевий колір	- комбінація підвищеної чутливості, агресивності
переважає	- напружена, пригнічена агресивність
обмаль	- благополуччя
3. Сірий колір	- відмежування від життєвих обставин
переважає	- актуалізація захисних механізмів психіки
обмаль	- не має негативного впливу, позначає причетність, участь, відповідальність
4. Синій колір	- спокій, гармонія почуттів, підвищена чутливість, вразливість
переважає	- задоволення своїми емоційними стосунками з оточуючими
обмаль	- незадоволення емоційними стосунками
5. Зелений колір	- наполегливість, цілеспрямованість, постійність настрою або почуття внутрішнього опору зовнішнім змінам
переважає	- підвищена критичність, схильність до формалізму, потреба звертати на себе увагу
обмаль	- неможливість самоствердження в оточуючому середовищі, бажання звільнитись від обтяжливих обмежень значущих дорослих
6. Червоний колір	- вираження сили, прагнення до успіху, сильного бажання всіх життєвих благ, воля до перемоги, сила волі
переважає	- прагнення до повного буття, лідерські риси, нахил до творчості, підвищена активність
обмаль	- перезбудження, виснаження, потреба в захисті від збуджуючих факторів
7. Жовтий колір	- розкутість, релаксація, радісні надії
переважає	- надія на щастя, право на майбутнє, потяг до нового
обмаль	- розчарування, почуття невиправданих надій
8. Коричневий колір	- емоційна основа відчуттів
переважає	- фізичний дискомфорт, хворобливість, недостатня любов з боку близьких дорослих, відчуження
обмаль	- забезпечення, потреба в релаксації, фізіологічне благополуччя
9. Чорний колір	- неприязнь
переважає	- капризи, страхи, впертість,

	сором'язливість, відмова від позитивних переживань
обмаль	- нормальний психологічний стан

IV. Кількісні та якісні характеристики малюнка

Ознаки	Кількість та якість зображуваних людей
1. Більша чи менша	- функціонування захисних механізмів. Чим більше збігаються, тим сильніша незадоволеність існуючими стосунками
2. Себе малює окремо від сім'ї	- відчуженість, самотність, нестача емоційної теплоти з боку близьких дорослих, страх агресії з боку дорослих
3. Не малює облич інших, свого	- не симпатизує тим людям
4. Особливості зображення людини:	
а) наявність очей:	
розплющені	- підвищена чутливість стосовно до інших, тривожність
заплющені	- самозаглиблення, самотність
наявність рота	- благополучне спілкування
відсутність рота	- нестача спілкування
б) руки:	
опущені додолу	- мала ефективність спілкування
тонкі, слабкі	- свідчення фізичної або психічної слабкості
сильні руки	- активність у спілкуванні
короткі руки	- почуття неадекватності
в) ноги:	
довгі	- потреба у незалежності, свободі
короткі	- почуття самотності, боязкість
великі	- потреба безпеки
відсутність	- почуття свого нестабільного становища

V. Техніка малювання

Ознаки	Особливості техніки малювання
1. Сильна штриховка	- несприятливий фізичний стан, напруга, скритність, стан тривоги
а) сильна штриховка в кількох місцях малюнка	- загальне напруження, хвилювання
б) судомна штриховка	- можливі вибухи гніву, проблеми з батьками, які акумулюють злість дитини, стимулюють тугу від того, що вона

	покинута
в) штриховка, яка має вигляд петлі	- залежність від дорослих, покірність, відчай
2. Охайність виконання малюнка	
охайно	- спокій, врівноваженість
неохайно	- неспокій, неурівноваженість, тривожність
3. Загострені лінії	- агресивність очевидна чи прихована
4. Товсті лінії	- відчуття перешкод діяльності
5. Тонкі або слабкі лінії	- страх самоствердження, податливість впливу інших
6. Розірвані лінії або незакінчені	- реактивний страх реальної травмуючої ситуації, стан, який нагадує параліч

VI. Особливості змісту малюнка

Ознаки	Зміст виконаного малюнка
1.Зміст дій або рухів людей:	
побутові дії	- нормальний психічний стан
природні дії	- адекватне зображення соціальної ситуації
агресивні дії	- страх агресії з боку інших
захисні дії	- почуття тривоги, незахищеності, страх
2. Прояв позитивних емоцій:	- усмішка
наявність очей	- доброзичливість, позитивні стосунки з оточуючими

Протокол до методики „Який Я?”

Піддубний К. (підготовча група).

№	Якості особистості, які оцінюються	Оцінка за вербальною шкалою			
		Так	Ні	Іноді	Не знаю
1	Гарний	1			
2	Добрий	1			
3	Розумний				0,5
4	Охайний			0,5	
5	Слухняний		0		
6	Уважний	1			
7	Ввічливий	1			
8	Здібний	1			
9	Працелюбний	1			
10	Чесний	1			

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Дрозд Світлана Вікторівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;

- принципів та правил академічної доброчесності;

- нульової толерантності до академічного плагіату;

- моральних норм та правил етичної поведінки;

- толерантного ставлення до інших;

- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;

- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;

- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

- не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

- своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

- не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

- підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

- не підроблювати документи;

- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання

будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

(дата)

(підпис)

Світлана Дрозд
(ім'я, прізвище)

ДОВІДКА
про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці
кваліфікаційної роботи СВО Бакалавр
спеціальності 012 Дошкільна освіта (заочна форма)

Автор роботи	Дрозд С.
Назва роботи	Формування елементів світогляду та основ гармонійного світосприймання у дітей дошкільного віку
Факультет	Педагогічний факультет
Науковий керівник	доцент Коткова В.В.
Роботу перевірено за допомогою програмного засобу	Unicheck
Ідентифікаційний номер роботи	ID файлу: 1002525516
Результати перевірки	Схожість 14,5 %

Директорка Наукової бібліотеки
 АРУСТАМОВА

Нателла

Бібліотекарка I категорії

Стефанія Соболь

ДОВІДКА
про ПОВТОРНУ перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці
кваліфікаційної роботи СВО Бакалавр
спеціальності 012 Дошкільна освіта (заочна форма)

Автор роботи	Дрозд С.
Назва роботи	Формування елементів світогляду та основ гармонійного світосприймання у дітей дошкільного віку
Факультет	Педагогічний факультет
Науковий керівник	доцент Коткова В.В.
Роботу перевірено за допомогою програмного засобу	Unicheck
Ідентифікаційний номер роботи	ID файлу: 1002784936
Результати перевірки	Схожість 17.9%

Директорка Наукової бібліотеки
 АРУСТАМОВА

Нателла

Бібліотекарка I категорії

Стефанія Собољ